

Algimantas Valantiejus

Šiuolaikinė sociologijos teorija (II)¹

Santrauka. Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti ir kritiškai įvertinti pagrindines šiuolaikinės sociologijos teorijos sąvokas, idėjas bei epistemologinius principus. Pirmoje straipsnio dalyje buvo plačiau svarstomas Rytų Europos regiono sociologijos ypatumas, tiesiogiai susijęs su teorijos statusu ir verte: sociologijos teorija čia atlieka „pagalbinio darbininko“ vaidmenį; todėl paviršinis, nominalus, o ne realus, sociologijos teorijos statusas šiame regione yra pagrindinė priežastis, kodėl vyrauja nekritiška konkrečioji sociologija, išsauganti optimistiškus senojo istorizmo požymius, sutampančius su naujojo istorizmo teorija ir biurokratine praktika. Antroje straipsnio dalyje plačiau svarstomas 1) sociologijos teorijos ir politikos santykis, 2) sociologijos teorijos ir rašto politikos santykis, 3) aptariamoms institucinėms ir intelektinėms viešosios sociologijos formavimosi sąlygoms bei aplinkybėms.

Pagrindiniai žodžiai: sociologijos teorija, socialinė teorija, profesionalioji sociologija, viešoji sociologija.

Keywords: sociological theory, social theory, professional sociology, public sociology.

Įvadas

(satyrų, kritusių 2048-ųjų kovose
su santraukomis, atminimui)

Penkios Sociologijos kaimo miniatiūros

1. Persisotinimas monotonija

„Sakau iškart: kaimo aš niekad nevirškinau, man jis visada atrodė liūdnas – begalinės dumblynės, amžinai tušti namai, niekur nevedantys keliai.“ (Céline 2002; 15)

Nesveikas maitinimasis, ypač kai persisotiname monotonija, tampa įpročiu.

Mandagiai kinkuojame galvomis: ypač profesoriaus linkime gero apetito.

Tinkamas elgesys prie stalo, rodos, daro

įspūdį aplinkiniams.

Nors ne visiems: iš urvo lenda bjaurus satyras ir kvatodamas veržia kilpą – „O kas, jei sociologija nėra mokslas?“

¹ Pastaba: I-oji šio straipsnio dalis publikuota *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2009/1 numeryje.

2. Natūralistinė utilitarizmo taisyklė

„Prieš du šimtus metų Europos vaizduotė užvaldė idėja, jog tiesa yra išrasta, o ne atrasta.“ (Rorty 1989; 3)

Neseniai senas profesijos vilkas pasakė naujieną: „Na, ir kas, kad ne mokslas!“

Šis pasakymas dabar įrašytas į išradėjų knygą kaip utilizavimo (pozityviosios analizės) taisyklė. Su efektingu priedašu:

„Sociologija yra tai, ką daro sociologai.“

(Drauge ir tai, ką daro „sociologai melžėjai, padedantys administracijoms melžti savo darbuotojus“; Peck, Byrant 2007; 9).

3. Švietimo grifai

Švietimas, tarnaudamas dabarčiai, virsta visuotine masių apgaule. (Horkheimer, Adorno 2006 [1947]; 67)

Kam tarnauja greitkeliai ir pakilimo takai, kuriais į dausas veržiasi plėšrūs neoliberalizmo grifai, o jiems pavymui – taikingi sociologų būriai?

Greitkeliai – laipsniavimo kategorija: greitas, greitesnis, greičiausias... Pakilimo takai – jau rangavimo šurmulyš...

Profesorai, – sako Theodoras Adorno, – po kongresus sklendo taip aukštai, kaip tik gali grifai: nuo vienos stačios uolos prie kitos... O garsas apie juos sklinda plačiai plačiai...

4. Neoliberali medicina

„Vienas gydytojas, ilgesnį laiką gydęs mane kaip nervų ligonį, galiausiai pasakė: „Nel! Jūsų nervai čia nieko dėti, tik aš pats esu nervingas.“ (Nietzsche 2007; 15).

Jei tiesa, kad už ilgalaikį nerimą turime dėkoti jautriai žmogiškai ligai, turime

melstis, kad ji nepraeitų. Nes kai tarnavimo aukščiau stovintiems instinktas tampa nepasotinamu, apsinuodiję meilikavimu nebejaučiame šleikštulio.

Praėjus nerimo ligai stebėtinai pagerėja apetitas.

Nenuostabu, nes gero apetito sąlyga – mediciniškas mokslo biurokratijos nuosprendis... „<...> kietas lyg kumštis *draudimas* mums: nemastykite ...“ (Nietzsche 2007; 33).

(*Fiziologines ligas, ypač kolektyvinio virškinimo sutrikimus, vis tik skaidriausiai analizavo Nietzsche.*)

5. Geismas spartėti

„Geismas yra noras vartoti. Sugerti, suėsti, praryti, suvirškinti – sunaikinti.“ (Bauman 2003; 31)

Naujai sociologų kartai iš naujo perrašant istoriją viliamasi, kad geismas spartėti išsklaidys klaidingų idėjų miglas. Už šią viltį atlyginama: galingasis Laikas ir jo patelė Erdvė sukuria trokštamą iliuziją. Šios iliuzijos vardas – Greitis. Vietas jis išvietina, o laiką privatizuoja.

Lėtumo praradimas kelia daugiau klausimų nei greičio malonumai. Kaip įžvelgia Paulis Virilio, greitis geba nusavinti ir vietą, ir laiką. Neregėto skubėjimo padariniai – o ypač atstumo redukavimas (kai *teritoriją* keičia *projekcija, vietą – išvietinimas* ir panašiai) – tampa *strategine tikrove*, kurios padariniai, ekonominiu ir politiniu požiūriais, visiškai neapskaičiuojami (Virilio 2009; 201).

„*Karo esmė – sparta*“, – kinų strategą Sun Tzu cituoja Paulis Virilio... (ten pat).

O su kuo kariaujame? Su Hobbesu ar su Rousseau? Juk pavadinimas vienas ir tas pat – *visuomeninė sutartis*... Su kapitalizmu

ar socializmu? Ir čia pavadinimas taikingas – *socialiniai santykiai tarp žmonių...* Su karine ar postindustrine visuomene? Juk antrosios spartėjimas yra karo, arba pirmosios visuomenės, esmė...

Jei spartėjimas – nebe ideologija, gal tai amžinas karas? Kaip ir sakė Hobbesas, „visų kova su visais“...

Tylos ir lėto laiko formos ištirpsta chromatinėje skubos gamoje... Geismą nugali nuobodulys, o smalsumą – rutina. Spontaniškumą pergali vienodumas. Klausą sugadina monotoniškumas. Dalinumą pasisavina visuotinumą, o atsitiktinumą – būtinumą.

Spartėjimas ištrina atstumą, pauzę, linktelėjimą, *vos vos* ženklą, tylą... Atspalvį nugalbia ryški spalva... O kai privatizuojamas atstumas ir laikas, ilgai nelaukus skelbiama ir ideologijos pabaiga...

Sociologija ir politika

I-oji tezė: „Viešosios sociologijos reikmės sustiprėja, nors jų įgyvendinimas darosi sudėtingesnis, kai sociologija krypsta kairėn, o pasaulis – dešinėn.“ (Burawoy 2007; 25)

„Jei mūsų pirmtakai siekė pakeisti pasaulį, tai mes pernelyg dažnai siekiame jį konservuoti.“ (Burawoy 2007; 24)

Pirmoje šio straipsnio dalyje, be kitų argumentų, plėtotas teiginys: jei sociologai vengia problemiška nagrinėti *akademinės veiklos* ir *socialinių politinių procesų* santykį, sunyksta *kritiniai* ir *normatyviniai* principai. Šiuos principus keičia *vertybinio neutralumo* taisyklės, atribojančios *sociologiją* ir *politiką*. Pastangos visiškai atskirti mokslą ir politiką – tai *natūralistinė* socialinių mokslų ambicija. Natūralizmas glaudžiai susijęs su *naiviojo realizmo*, įskaitant *abstraktųjį empirizmą*, tradicija², kurios šalininkai įsi-

² *Naivusis realizmas* remiasi metodologiniais pozityvizmo principais. Tačiau svarbesnė – nerašyta taisyklė: *metodinėmis priemonėmis gauti faktai kalba patys už save*. Naiviojo realizmo praktikai įsitikinę, kad dirbant „lauko darbus“ teorijų nereikia: pakanka keletu teiginių ir sąvokų („santraukų“ ir „pagrindinių žodžių“), kurių abstraktumas, problemiškas – jau ne techninių mokslo darbuotojų, o „teoretikų“ galvosūkis. Socialinės teorijos reikšmė neigiama tiek prieš tyrimą, tiek tyrimo metu. Tyrėjai net nekelia klausimo, *kaip* abstrakčios teorinės sąvokos susijusios su kasdienybės patyrimu. Empirinis realistas gautus duomenis *passyviai* įrašo į vadovėlinį kryžiažodį. Aklas empirizmas tvirtai žengia į priekį ten, kur sociologija nesugeba užmiršti to, ką jai reikėtų užmiršti, ir išmokti to, ką jai reikėtų išmokti.

Pagrindinė empirinio fetišizmo (trivialumo, kurį skatina scientizacija) sąlyga – saugi *apolitinė* niša. Ją kontroliuoja mokslo administracijos ir biurokratijos sandrauga. Sociologija savo klasikinius pagrindus – kaip, beje, ir demokratijos – pradėjo atkurti tik po II-ojo Pasaulinio karo, ir šiedu procesai tarp savęs susiję. Čia ypač svarbus T. Parsonso vaidmuo: viena vertus, Parsonsas rėmėsi klasikine teorija, kita vertus, mėgino ją „ištrinti“ (Alexander 1982; xiii). Teorinė Parsonso kritika ir sparti kryptių diferenciacija buvo vidujai prieštaringas procesas, neįstengęs sugrąžinti prie substancinių (pridurtume – ir normatyvinių) sociologijos klausimų (ten pat). Susidariusią tuščią nišą tuoj pat užpildė apolitiška *kvantifikacinė sociologija*, kuri, kaip pažymi kritiniai teoretikai, vien tik kapitalizmui būdingus socialinius santykius tapatina su „universaliais“ socialinių santykių dėsniais (Bronner 2002).

Šis technologinis virsmas nėra atsitiktinis; netgi priešingai, čia išvelgiamas „tikrojo“ mokslo grožis. Pasyvumas, abejingumas, uždarumas, akla ištikimybė mokslo administracijų potvarkiams tampa nekvestionuojama „logika“. Ją atitinka specializuotas, techninis rašto būdas, slepiantis politinius, ideologinius,

tikinę, kad galima steriliai atskirti *teoriją* ir *ideologiją*, *pažistantįjį subjektą* ir *išorinį objektą*, *teoriją* ir *faktą*, *sveiką protą* ir *socialinio mokslo dėsni...*

Socialinių mokslų raidos istorija yra ilgalaikis varžymasis tarp dviejų sociologinio pažinimo tradicijų – realistinės ir interpretacinės. *Realizmo krypties* siekių pagrindas – *objektyvumo* ir *metodinio preciziškumo* paieškos. *Interpretacinės krypties* pagrindas – *subjektyvumo* ir *įvairesnių pažinimo*, o taip pat *kalbinės raiškos formų* paieškos. Instituciniu požiūriu, realizmas yra įtakingesnė tradicija. Tai visiškai suprantama. Sakykim, vyraujant konvencinei socializmo sampratai įtakingesni realistiniai mokslinio socializmo, o ne idealistiniai „buržuazinio mokslo“ principai. O vyraujant konvencinei kapitalizmo sampratai įtakingesni „realiniai mokslai“ ir ypač jų metodai, o ne „silpna“, ideologinė, kairioji *kritinė/interpretacinė* teorija.

Mokslo administracija (tiek socialistinė, tiek kapitalistinė) „realizmą“ itin gerbia, vertina ir puoselėja. Juk tai *dvigubas* – biurokratijos ir mokslo – realizmas, kurio svarbiausia dalis yra politinės sistemos *ribų*, o kartu administracijos *funkcijų* išsaugojimas; Tie, kurie valdo ir kontroliuoja išteklius, glaudžiai susijusius su mokslinių tyrimų

ataskaitomis, neįstengia paaiškinti „savaiame suprantamo“ dabarties realizmo ir technologinio, ideologiškai giliai suinteresuoto jo pobūdžio. Tinkamai apie tai galėtų pasakyti Sigmundas Freudas. *Realizmas* yra *bendras dabarties sapnas*: „Pirmoji bendra visų sapnų ypatybė yra ta, kad sapnuodami miegame“ (Freud 1999; 77). Nors realizmą laikome „universalium“ reiškiniu, jo kilmė yra specifinė: tai funkcinis, kolektyvinio pobūdžio savisaugos instinktas, glaudžiai susijęs su padėčių, vaidmenų ir statusų pasiskirstymu politinėje sistemoje.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad *struktūrinio funkcionalizmo* ir *abstrakčiojo empirizmo* tarpusavio parama po II Pasaulinio karo buvo *tyli parama* (Mills 2000 [1959]; Gouldner 1970). Didžioji teorinė kryptis, turėdama konceptualiai įgudusių teoretikų, tarsi nepastebėjo technokratinio paviršutiniškumo, pasyviai globojo empiristinę sociologiją ir realizmo etosą. Toks pat – dogminio sovietinio marksizmo ir taikomosios sociologijos santykis. Milžiniškose politinėse sistemose administratoriai ir valstybės tarnautojai sociologai vangiai rėmė realizmo, dabarties šlovinimo, politiką. Nėra paslaptis, kad įvairių struktūrinių lygmenų administratoriai vertina būtent *pasvyvią empirikos rūšį*, nes ši – daž-

vertybinius empirizmo tautologijos pagrindus. Techninis žargonas nepastebimai paslepia normatyvinius teorijos siūlus ir, kaip taikliai pažymi Normanas Denzinas rašydamas apie *naivųjį biheviorizmą*, leidžia išsaugoti mokslininkams „svarią sąžinę“, arogantiškai teigiančią apie jų techninių veiksmų rezultatų ir tikrovės tapatumą (Denzin 1988; 576). „Naivusis empirizmas neįstengia suprasti istorinių ir struktūrinių veiksnių formuojantis žmonių elgesio normoms ir socialiniams požymiams“ (York, Mancus 2009; 128). C. Wrightas Millsas prieš pusę amžiaus atkreipė dėmesį į įtartinus *abstrakčiojo empirizmo* krypties ryšius su *administraciniu aparatu*, kuriam tarnauja ši rutininė scientizmo praktika: „Administracinis aparatas dabar labai išsiplėtė; daugelis požymių rodo, kad šis aparatas dar labiau plečiasi, darosi įtakingesnis. Intelektinis administratorius ir tyrimo technikas – du visiškai nauji profesionalių veikėjų tipai – dabar varžosi su įprastais profesoriais ir mokslininkais“ (Mills 2000; 55).

niausiai nereflektivi, pasiruošusi tarnauti bet kam (kad tik būtų naudinga administracijai). Biurokratija vertina taupią *skaitmeninę kalbą*, nesikeičiančią socialinių mokslų *rutiną* ir nešališką, t.y. politiškai abejingą tyrėjų *statusą*. Intelektualiniu požiūriu, gerokai aktyvesnė yra kritinė interpretacinė tradicija. Tačiau administratorių rastas būdas, kaip ją realistiškai užmigdyti: remiantis „moderniais“ darbo pasidalijimo principais ji priskiriama „silpnųjų“ humanitarinių mokslų („mažiau naudingų“ administracinės rutinos reikmėms) sričiai.

Sociologijos teorija – sudėtinė „stipriųjų“ socialinių mokslų projekto dalis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad sociologijos teorija legitimuojama tik XX a. antroje pusėje kaip formalizuota akademinė rašto kultūra, sistemingai plėtojama „prestižiniuose“ mokslo žurnaluose.³ Nors preliminariai galima teigti, kad „sociologijos teorija“ yra bendresnės „socialinės teorijos“ kategorijos posistemė (Turner Bryan 2009; 2), tačiau atidžiau panagrinėjus matyti, kad jų tarpusavio santykiai – konceptualiai problemiški, ypač epistemologiniu, ontologiniu, rašto kultūros atžvilgiais. *Sociologijos teorijos* šalininkai pabrėžia neutralumo ir empirinio tikrinimo, o

socialinės teorijos – normatyvumo ir bendrųjų aiškinimo prielaidų analizės svarbą. Be to, tiek viena, tiek kita „teorija“ skaidoma į daugelį tipų, tarp kurių rasime netgi tokių, kurie vienas kitą iš principo neigia; sakykim, *pozityvistinė teorija* ir *kritinė teorija*.⁴

Jų tarpusavio nesutarimo pagrindas iš pirmo žvilgsnio – tik konceptualus. Abi šios kryptys remiasi racionaliais argumentais ir empiriškai orientuota analize, tačiau pozityvistinė teorija, kitaip negu kritinė teorija, interpretaciją visiškai nuvertina. Pozityvizmas, kaip ir kitos teorinės kryptys, yra *interpretacija*, apimanti ir supratimo, ir aiškinimo komponentus. Tačiau pozityvistai neigia „interpretacijos svarbą savo tyrimuose“ (Abbott 1990; 435; Abbott 1988). Pozityvizmo taisyklės neleidžia vienu metu pasitelkti ir analizę, ir kritiką (Turner Jonathan 2009; 271). Keleto *nevienodų* požiūrių, o ką jau kalbėti apie *reliatyvumą*, baimė verčia laikytis *kaupiamojo* pobūdžio sampratos („reikšmingai didėjančio pažinimo“; Turner Johathan 2009; 271) ir atmesti kitus pažinimo būdus kaip „nepakankamai mokslinius“. Socialinių mokslų inžinieriams svarbu nerašyta taisyklė, o kartu ir empiristinė arogancija: *metodinėmis priemonėmis gauti faktai kalba*

³ „Mes pernelyg trokštame būti moksliais. Tačiau netgi mūsų mokslas jaučia nuovargį. Užsiprenumeruojame žurnalus, tačiau jų neskaitome. Varžymasis dėl vietos juose šitaip reglamentuoja mūsų metodus ir rašymo būdus, kad netgi patys autoriai kartais, rodos, bodisi esama medžiaga <...>“ (Abbott 1997; 1151).

⁴ Analitiniu požiūriu, svarbu skirti dvi istorines raidos tendencijas – 1) nomologinę taikomąją ir 2) kritinę interpretacinę. Abi kryptys – plačios, apima daug teorijų, metodologijų ir metodų. Abi jos turi daugybę šalininkų ir begalę priešininkų. Abi jos iki šių dienų egzistuoja atskirai viena nuo kitos, kad ir kaip įtikinamai būtų kalbama apie profesinį pasidalijimą. *Nomologinė taikomąji* kryptis formavo *mokslinį* sociologijos veidą teikdama formalizuotus modelius, kuriais remdamiesi sociologai teorinius teiginius tikrino empiriškai. Mokslinės procedūros, panašios į gamtotyroje taikomus principus, ne tik leido sėkmingai institucionalizuoti sociologiją, ypač po II Pasaulinio karo, bet ir plačiai įtvirtino teorijos kaip instrumentinės tyrimo *priemonės* statusą.

patys už save (žr. *2-ąją išnašą*). Atsižvelgiant į instituciškai nusistovėjusį *interpretacijos neigimo* faktą reikia pažymėti, kad šiandieną iš pažiūros nekalta vėlyvojo kapitalizmo „ideologijų pabaigos“ tezė teikia itin palankias galimybes atmesti interpretaciją/kritinę teoriją ir paskelbti galiojančiomis tik politiškai pasyvias *grynojo mokslo* vertybes.⁵

Normatyvinių alternatyvų praradimas sociologų bendruomenėje žengia koją su konformizmu ir netgi resignacija. „Ideologijos pabaiga“ su šaknimis rauna kritikos, negatyvumo, vaizduotės, utopijos sąvokas. Abstrakčiojo empirizmo plėtimasis prasme kultūra moksliskai legitimuoja

ir *naujojo istorizmo* (čia turimi galvoje visi tie, kurie pergyveno *senąjį istorizmą*) rutiną. Suirus Sovietų Sąjungai, – pažymi Alainas Touraine'as, – Rytų Europoje nepaprastai sunku kurti ir naujas institucijas, ir atkurti socialinių mokslų sritį.⁶

Turint galvoje dabartinę naiviojo empirizmo bangą svarbu pažymėti: *sociologijos teorija* nėra atgyvenęs intelektualinis Švietimo projektas, ji turi svarbius komponentus, kuriuos verta išsaugoti.⁷ Todėl sociologijos teorijos *kritika* neturi būti vienpusiška, neįstengianti išvengtų esminio dalyko: kad sociologijos teorija daugiau ar mažiau artikuliuotais ryšiais susijusi su *socialine teorija*.

⁵ Ši tendencija, kaip minėta, ypač krinta į akis Vidurio Rytų Europoje, o ką jau kalbėti apie buvusias Tarybų Sąjungos „respublikas“, kuriose socialiniai mokslai ne tik išsaugojo senąjį gerąjį konformizmą, bet ir lengvai perėmė „kritišką“, tiksliau, fasadinę liberalizmo retoriką. Šiandieną sociologai vargu ar praleis progą mažuoju rankos piršteliu pagrįžti netgi laisvosios rinkos ekonomikai. Tačiau tik gavę menkiausią finansinę paramą ir galimybę tirti smulkučius „miegančios dabarties“ fragmentus, jie krykščia iš džiaugsmo (kaip maži arba suaugę vaikai pirmąkart patekę į McDonaldą). Optimizmas gal ir geriau už pesimizmą (ypač žiemos laikotarpiu). Tačiau klausimas yra kitas: ar „kritinis požiūris“ ir „pesimizmas“ – vienas ir tas pats dalykas? Michaelas Kennedy's retoriškai klausia: ar teorijos turi būti optimistiškos? Įdomu, kad atsakydamas į šį klausimą jis pasitelkia būtent rytų europiečio sociologo patyrimą: „Kartą 1990–aisias vienas kolega, lenkas, man pasakė, kad po komunizmo kritinė (pesimistinė?) sociologija – nenaudinga, nes skatina savimi patenkintas pranašystes“ (Kennedy 1995; 22). *Kritikos ir interpretacijos neigimo* nuostata būdinga šio „pereinamojo regiono“ sociologams: jiems svarbi optimistinė perėjimo „iš-į“ schema ir pagalbinio darbininko (kapitalizmo pamestrio) retorika. Tačiau yra kita reikalo pusė: ši nuostata apima nesąmoningą marksizmo baimę, neigiamą kolektyvinę atmintį, kuri gąsdina kaip realistinio sapno kamputyje išprausta praecities šmėkla.

⁶ Kadangi apie šiuos sunkumus kalbėta ankstesnėje (I-oje) dalyje, glaustai pažymėtina: čia vyrauja užsakovų taikomojo pobūdžio sociologija. Todėl daugelis sociologų tampa „valdovo“ patarėjais, pamiršta ir profesionalius, ir kritinius tyrinėjimo principus. Touraine'as atkreipia dėmesį į tai, kad, sakykim, Lotynų Amerikoje politinės-taikomosios ir radikaliosios sociologijos jungtis grasina sunaikinti profesionalią sociologiją. O „centrinės“ Vakarų šalys, priešingai, pernelyg rimtai ir nekritiškai vertina „savaimę suprantamas“, t.y. institucionalizuotas normas. Tiesa, naujoji Amerikos sociologų karta labiau įsipareigojusi politiškai ir moraliai įsisaunontam tyrimui nei jų Europos kolegos, kurie ilgai ir intensyviai buvo prisisiūję prie ideologijų, įtikinusių juos, kad nieko negalima padaryti priešinant masiškai globalizuotam pasauliui, paklūstančiam Amerikos hegemonijai“ (Touraine 2007; 73–6).

⁷ Šią nuostatą ypač gina Jeffrey's Alexanderis. Sociologijos teorija, pasak jo, dabar draskoma iš dviejų pusių. Empiristai, kuriuos baugina reliatyvumas ir diskursyvumas, tempia ją į natūralistinės mokslo epistemologijos vežėčias, o poststruktūralistai, kritikuojantys abstraktų apibendrinamąjį pagrindą, teigia, jog sociologijos teorijos diskursyvi raiška – dar nepakankamai atvira. Alexanderio požiūriu, sociologijos teorija gali būti išsaugota kaip reikšmingas intelektinis paveldas, jei kartu bus išsaugota *proto kriterijų vertė* (žr.: Alexander 1991).

(Pavyzdžiui, T. Parsonso ankstyvoji sociologijos teorija kritikavo T. Hobbeso socialinės teorijos prielaidas ir vertybes.) Ir nors struktūrinio funkcionalizmo paradigma pokario metais, kaip minėta, tyliai parėmė abstraktųjį empirizmą (tai, reikia pripažinti, buvo „trumparegiška“ išvalgių teoretikų klaida), žlugus šiai paradigmai, dar labiau sustiprėjo dvi neigiamos tendencijos: 1) sparčiai plito empirizmo mada, o ją papildė 2) teorinis fragmentiškumas. Sociologijos teorijos ir socialinės teorijos ryšiai, o kartu *interpretaciniai* ir *normatyviniai* teorizavimo aspektai, buvo primiršti. Darėsi vis sunkiau apibrėžti „sociologijos teoriją“ ir nusakyti jos paskirtį.

7-ojo XX a. dešimtmecio suirutė mokslo epistemologijoje kėlė esminį klausimą: *ar sociologija yra mokslas?* (Šio klausimo potekstė, ko gero, svarbesnė: kas yra sociologijos teorija ir kokia jos paskirtis?) Netrukus *reliatyvizmo* ir *pluralizmo* epistemologijos sukėlė *mokslinio racionalumo* krizę; kartu pradėta skeptiškai abejoti sociologijos apibrėžimu, siejama su priežasties-padarinio ryšių bei koreliacijų nustatymu. Po krizės išryškėjo naujų pažinimo būdų ir rašto kultūros galimybės. Pastangos apmąstyti tradicinę *realizmo* (ankstesniojo *pozityvizmo*) ir *interpretacinės* krypties perskyrą iki šių dienų siejamos su vadinamuoju *postpozityvizmo* laikotarpiu, kuris *realizmą* suskaidė į dvi dalis – *griežtąjį* ir *reflektvųjį*, nors tiek vienas, tiek kitas, kaip dažnai teigia kritikai, grindžiamas „itin problemiškomis prielaidomis ir argumentais“ (Reed 2005; 102).

Darkart atkreipsime dėmesį į palankias institucines raidos sąlygas, kurios leido stiprinti „realizmo“ pagrindą – itin formali-

zuotą tyrimų kryptį, instituciškai prižiūrimą JAV pagrindinių sociologinių žurnalų. Mokslinė sociologija, kaip rašo Charlesas Lemertas apibendrinamas savalaikę Beno Aggerio mokslinių žurnalų rašto kultūros analizę ir kritiką, vis labiau tampa „rašymu dėl karjeros“ (Lemert 2001; xiii). Viena pagrindinių priežasčių – teorijos ir metodologijos redukavimas į formalizuotą metodiką: „Kartais teorija yra ne teorija, o viduriniojo lygmens sąvokos, formuojančios empirinį tyrimą“; šitaip naikinamas rašymas pirmu asmeniu į pirmą vietą iškeliant anonimišką, pasyvų „santraukų“ balsą (Agger 2001; 167; 60).

Tačiau problema – ne tik teorinė, bet ir ideologinė. Po 1989-ųjų, kalbant vaizdinga Walterio Benjaminio kalba, istorijos Angelo sparnus vėl skečia būtinybė, uraganinis „nežaboto kapitalizmo ir rinkos tironijos“ vėjas (Burawoy 2007; 23), savo kelyje naikinantis trapią demokratiją – šydą, dengiantį galimųjų interesus. Uraganinis vėjas, kaip įprasta, legalizuojasi tapdamas konservatyvia pažangos technologija (įskaitant disciplinų rutiną, akademinę karjerą, biurokratiniam mokslui būdingą konformistinę „naujumo“, „aktualumo“, „tikslų“, „uždavinių“ retoriką).

Vertybinių neutralumo nuostata – principinė metodologinė mokslo biurokratizacijos sąlyga. Tačiau „grynosios metodologijos“ idėja subliūkšta susidūrusi akis į akį su socialiniais politiniais pokyčiais, o ką jau kalbėti apie epochos masto revoliucijas. Skirtingos intelektualų bendruomenės šoką išgyvena skirtingai: jei Rytų Vidurio Europoje marksizmas greitai užmiršamas („marksizmo“ žlugimas nekritiškai tapatinamas su *visuminiu* Karlo

Marxo paveldu), iš dalies dėl šios priežasties iki šiolei čia vyrauja konformistinė socialinių mokslų praktika, tai ypač anglakalbiame pasaulyje, kaip liudija stebėtojai, po 1989-ųjų vyksta „keisti“ dalykai: „Nors marksizmas žlugo taip visapusiškai, kad, rodos, išsismė jo kaip politikos teorijos gyvybingumas, anglakalbiame pasaulyje marksizmo įtaka nepaprastai išaugo; tarp intelektualų dabar dažniau nei anksčiau girdima antikapitalistinė retorika“ (Ellis 1994; 30).

Kritinėse intelektualų terpėse po 1989-ųjų, nykstant normatyvinėms teorinėms alternatyvoms, dar labiau pririekia kritinių požiūrių. Kiekviena diskusija vertybinio neutralumo klausimu apibrėžia ne tik teo-

rinę autorių nuostatą, bet ir politinę laikyseną. Todėl įtampa tarp kryptių, įskaitant modernybės teorijų ir postmodernizmo diskusiją, – ne tik teorinė analitinė, bet ir giliai politinė.⁸ Kadangi *neutralumo principai* atliepia autoritetinę (ypač Rytų Europoje) socialinių mokslų epistemologiją ir pozityvistinę grynojo mokslo idėją, išsiskynusią utilitarizmo teorijoje ir neoliberalizmo ideologijoje, tai nenuostabu, kad po revoliucinių 1989-ųjų ir stebėtinai lengvos neoliberalizmo pergalės ne visi *sociologijos teoretikai* ryžtasi kalbėti apie teorijos ir politikos, teorinės logikos ir ideologijos santykį.⁹

Jei pritarsime nuomonei, kad esame „kasdienybės teoretikai“, turintys praktinę

⁸ Šiuo aspektu visiškai suprantama ankstyvoji Fredrico Jamesono, vieno kritiškiausių dabartinės epochos žmonių, nuostata, pabrėžianti visų, be išimties, įvykių socialumą, istoriškumą ir politiškumą (Jameson 1981; 20). Paprastai ši nuostata priskiriama postmodernizmo kryptiai. Tačiau kalbėti apie „postmodernizmą“ nėra paprasta. Požiūriai į paskutiniųjų trijų dešimtmečių postmodernizmo raidą atliepia skirtingus požiūrius. Vieni autoriai tvirtina, kad skiriamasis postmodernizmo bruožas yra „istorijos pabaiga“ – ir teorijoje, ir politikoje, kad postmodernizmo teorija yra neistorinė ir nepolitinė, išduodanti pažangius Švietimo tikslus. Kiti autoriai pasitelkia postmodernizmo idėjas plėtodami naujus kritinius aspektus, kurių neįžvelgė Švietimo tarpsnio klasikai (plačiau apie tai žr.: Kellner 1999). Matyt, vidinis postmodernizmo prieštaravimas lėmė, kad Fredricas Jamesonas XX a. dešimto dešimtmečio viduryje atsisakė *bendrojo* postmodernizmo termino, su kuriuo buvo siejamas jo vardas 9-ame dešimtmetyje. Kaip pažymi Alexanderas Dunstas, Jamesonas skiria *postmodernizmą* kaip stilistinę sąvoką ir *pomodernybę* kaip istorinę ir sociologinę periodizacijos sąvoką. Pomodernybę jis tapatina su vėlyvuoju kapitalizmu, arba postfordizmu. Tai „trečioji neliberalaus kapitalizmo“ epocha, prasidėjusi 8-ojo dešimtmečio pabaigoje, siejama su tečerizmo iškilimu ir socializmo krize (Dunst 2008; 105–8)

⁹ *Prieštaravimas* normatyvinis lygmuo, apimantis bendrųjų prielaidų ir ideologijų santykį, skelbiamas esant politikos, o ne mokslo problema. Filosofinės kilmės socialinė teorija pagalbinį darbą esą jau padariusi. Pribrendo laikas visiškai atskirti pelus nuo grūdų, išvalyti likusias prasmines „metafizikos šiukšles“. Teorijos kaip „valytojos“ (pagalbinės darbininkės, formuluojančios viduriniojo lygmens sąvokas) samprata – modernybės ištakose. Jau nuo Johno Locke'o laikų mokslo epistemologija, o paskui ir sociologijos teorija (pradedant pozityvizmu) laikoma daugių daugiausia tik instrumentu, atribotu nuo ontologinių, pažinimo, egzistencinių problemų. Pamažu naikinamas probleminis socialinės teorijos turinys. „Teorijos“ paskirtis esą tik instrumentinė – parengti tyrimo modelį, apibrėžti sąvokas, apvalyti kalbą nuo spekuliatyvių šiukšlių: „Tikrąjį naują žinojimą įgyja mokslininkai remdamiesi eksperimentiniais ir stebėjimo metodais“ (Winch 1990; 5). Šis vaidmuo, – priduria Peteris Winchas, – panašus į garažo mechaniko darbą: mechanikas pašalina kamščius karbiuratoriuje, o filosofas (čia – teoretikas) pašalina prieštaravimus diskurso srityje (ten pat).

kompetenciją,¹⁰ turėsime prisiminti dar neišnykusį emociškai išgyventos kasdienybės pojūtį. Subjektyvioje Rytų Europos sąmonėje (ir, žinoma, ne tik čia) iki 1989–ųjų dar nebuvo išblėsęs toks dalykas kaip *utopija* – normatyvinė dogminio marksizmo *alternatyva*. Už politinės sistemos spygliuotos sienos driekėsi trokštama asmens laisvių ir teisių *tikrovė-vizija*. Tiesos, teisingumo, gėrio, grožio, kitaip sakant, transcendentinė, tikrovė glaudžiai siejosi su egzistenciniais *prasmės klausimais*, kurie sunyko, kaip minėta, ypač po 1989–ųjų.

Šiuos klausimus, o kartu ir žmogišką nerimą pakeitė savimi pasitikintis, funkcinis atsakymas – *laissez faire*, kuris, kaip rašė Alvinas Gouldneris, turėjo gilių giminiškų ryšių su funkcionalistiniu sovietinės tikrovės „marksizmu“. Po 1989–ųjų perėjusi iš subjektyvios lūkesčių būklės į objektyvią dabarties praktiką socialinė tikrovė skausmingai išgyveno *šoko* akimirksnį. Jau po šoko grįžtama prie saugaus realizmo: keliamas preciziškas grynojo mokslo klausimas:

kokia prasmė kelti pseudoklausimus? Juk beprasmiškai filosofiniai klausimai, ypač nešališko mokslo požiūriu, – *erzina*: „Filosofai turi erzinantį įprotį analizuoti klausimus, o ne atsakyti į juos <...>“ (Eagleton 2009; 1).

Šoką patiria ir sociologai.¹¹ Viena vertus, lyg ir atrandama laisvė: paaiškėja, kad tiek sociologija, tiek sociologijos teorija nėra aiškiai apibrėžtos, vientisos, dogminės tyrimų sritys. Tai veikiau išsikristalizavusių monadų žvaigždynai. Kita vertus, kyla įtarimų, kad šį žvaigždyną šiandieną reguliuoja tuščias *ideologijų pabaigos* laikas, įveikęs istoristinį *mokslinio komunizmo* laiką. Viena aišku: šoko akimirksniais nuskaidrėja ribos, kurias subjektyviai išgyvena, o paskui objektyviai pergyvena nykstančios ir atsirandančios sociologinės formos. Kaip rašo Andrew Abbottas: „Dar neišspręsta mįslė, supanti socialinius daiktus, yra ta: kaip mes, gyvendami kartu su daiktais, galime juos suprasti, kai jie pasikeičia“ (Abbott 2008; ix).

Ar ir kaip keičiasi sociologijos teorija¹² ir jos idėjos kintant „daiktams“, įskaitant

¹⁰ Kaip rašo Charlesas Lemertas, tiek praktiniai teoretikai žino, kad suprasti socialinius daiktus – tolygu turėti praktinę kompetenciją. Tačiau jie žino ir tai, kad praktinę kompetenciją dažnai temdo baimė ir kitos kančios formos, kurios verčia mus jų nepaisyti, tiksliau, norėti nepažinti kai kurių realybių, kurios supa mus kasdienėje rutinoje“ (Lemert 2008; xi).

¹¹ Pernelyg dažnai vartojamas pasakymas „sociologijos krizė“, tiesą sakant, nieko nepasako. Jį verta keisti Walterio Benjamino terminu „šokas“, kuris įvardija ne tik nesibaigiančios suirutės, bet ir potencialią *nušvitimo* būklę. „Kai mąstymas staiga stabteli nuo įtampos vibruojančioje konsteliacijoje, jis sukelia jai šoką, ir konsteliacija susikristalizuoja į monadą“ (Benjamin 2005; 334). Būtent monados struktūroje randama „revoliucinė proga kovoti dėl pavergtos ateities“ (ten pat).

¹² Yra trys tarp savęs susiję ontologinio, vertinamojo, teleologinio pobūdžio klausimai (kas yra teorija; kas yra gera teorija; kam skirta teorija?), kaip įrodinėja Gabrielis Abendas (Abend 2008; 174). Didesnį savo egzistavimo laikotarpį sociologijos teorija domisi (tai visai suprantama) pirmaisiais dviem semantinio pobūdžio klausimais. Šį tarpinį atliepia pozityvioji grynojo mokslo programa. Galbūt todėl XX a. pabaigoje, kai pagaliau suvokiama, jog sociologijos teorija substancine prasme yra politikos problema, grynoji sociologijos programa inertiškai priešinasi skirdama faktus ir vertybes, atsiribodama nuo klausimo, kam skirta sociologijos teorija?

teorinio mąstymo kultūrą, taigi ir politiką? Paskiri sociologinės raidos amžiai subrandina skirtingas idėjas. XVIII amžiuje randasi optimistinė socialinio eksperimentinio mokslo idėja, iš kurios tikimasi labai daug. O ypač – subtilaus, pamatuoto tikslumo pažeidžiamoje, teisinėje santykių tarp žmonių srityje. Tikimasi sukurti taisykles, „savo teisingumu nenusileidžiančias Zaratustros įstatymams“. Grakšti Voltero formulė atliepia Montesquieu amžiaus dvasią. Įstatymai kuriami ne tik ir ne tiek tam, kad įbaugintų piliečius, bet tam, kad jiems padėtų: „verčiau ryžtis išgelbėti kaltą negu nuteisti nekaltą“ (Volteras 1981; 19). Subtilią nekaltumo prezumpcijos idėją netrukus praryja anonimiška *ideologijų amžiaus* realybė. XIX amžius – istoristinis, deterministinis, nacionalistinis. Akademinėje jo sostinėje viešpatauja valstybės tarnautojų ir klerkų etosas: tikrovę reikia aiškinti remiantis faktais, kokia ji yra „iš tikrųjų“. Šis biurokratinis potvarkis suteikia šansų pozityvistinei istoriografijai ir sociologijai.

XX amžius, akis į akį susidūręs su išsiskleidusiomis totalitarinėmis piktybės gėlėmis, susigūžęs gręžiasi į ištakas, tyrinėja

„Vakarus“, tiksliau, jų istorijoje ištirpdintą *instrumentinio proto* politiką. Kritinė teorija aptinka glaudžius biurokrato, administratoriaus ir tyrėjo pozityvisto ryšius parodydama, kad juo labiau faktai atspindi biurokratijos tvarką ir biurgerio psichologiją, tuo labiau jie laikomi steriliais: „Šiuolaikinės civilizacijos tikrų sūnų baimė nukrypti nuo faktų, kurie net suvokimo momentu yra pagal klišes parengti vyraujantys papročiai moksle, versle, politikoje <...>“ (Horkheimer, Adorno 2006; 16). Kritinė mintis, parodžiusi, kad nežinomybė, reliatyvumas, rizika yra neišvengiami socialinių santykių palydovai, dėsningo mokslo apie visuomenę sampratą apglėbia reflektvyviu žvilgsniu. Nekintamą dėsni ištirpdo kilnus gestas – santykiškumas. Aiškėja, kad sociologijos ištakas – *įprastas* socialinių struktūrų žinojimas.¹³

Kritinės minties, santykiškumo, teorinės diferenciacijos padariniai – dvejopi. Diferenciacija klibina *linijinę*, arba *kaupiamąją*, sociologijos mokslo koncepciją, tiksliau, kvestionuoja Švietimo epochoje subrandintą optimistišką tikėjimą *nepertraukiama mokslo pažanga* ir *sociologijos mokslu*, grindžiamu gamtotyros metodu.¹⁴ Klasikų atranka,

¹³ Revoliucinis XX a. įvykis socialinės teorijos srityje, beje, prasidėjęs dar prieš postmodernistų kovą su „didžiąja teorija“, – tai pakartotinis primirštos tiesos pripažinimas, kad teorinių sociologinių interesų objektas – *įprastas* socialinių struktūrų žinojimas (Garfinkel 2005; 73). Domėjimasis supratingų, realistinių ir analizuotinių veiksmų pobūdžiu, – teigė Haroldas Garfinkelis (tuomet, kai sociologų pasaulyje vyravo funkcionalizmas, kartais vadinamas „Parsonso-Mertono imperija“), nėra tik filosofų ir profesionalių sociologų monopolija. Šiais dalykais neišvengiamai domisi visuomenės nariai. Taigi sveikas protas atrandamas „pakartotinai“: profesionalūs sociologai domisi visuomenės aprašymais, pažįstamais *bendruomeniškai*. Aiškėja, kad sociologijos teorijos tyrimo dalykas – *veikla*, kuri valdo prasmės ir fakto apibrėžimus: „Siekiami išsiaiškinti, kaip, esant sveiko proto pasirinkimo situacijoms, susidaro faktinis socialinių struktūrų žinojimo kodeksas“ (ten pat; 74).

¹⁴ Skirtini du kritiniai, tačiau labai skirtingi, požiūriai į *kaupiamojo mokslo* idėją. Pirmasis požiūris – *postmodernizmo*. Kaip teigiama dešimtoje Normano Denzino tezėje apie postmodernizmą, ši kryptis giliai nepasitiki „protu“ ir „mokslu“ kaip jėgomis, žadančiomis sukurti utopinę visuomenę, grindžiamą kon-

nuo kurios tikimasi pradėti skaičiuoti naują „moderniosios“ sociologijos teorijos amžių, – nepasiteisina. Universalios paradigmos idėja, kurios autorius – Talcottas Parsonsas, nuvainikuoja kritiškesnės sociologų kartos, užmegzdamos diskursyvius ryšius su „naujais“ praeities klasikais. *Visa apimanti* „sistemų“ teorija, suteikusi *kaupiamajam mokslui* šansą ir viltį, o kartu atvėrusi kelią populiariosioms empiristinio fetišizmo formoms, pavyzdžiui, Rytų Europos „konkrečių tyrimų“ sociologijai (Gouldner 1970; 461), praranda sociologų pasitikėjimą.

Klasikinę naujų klasikų įamžinimo temą autoritetingai pradeda J. Alexanderis (žr.: 1987), kviesdamas kurti ne tik programinius

bei kritinius projektus, bet ir atkurti pasitikėjimą *teoriniais* sociologijos principais. Skirtingai interpretuojami ne tik *tie patys* klasikai. Klasikų – daugėja. Paskutiniame XX a. dešimtmetyje daugelį glumina iš pažiūros nostalgiskas sociologijos teoretikų užsiėmimas – santykis su „mokytojais“ ir „mokyklomis“. Santykis su istorija ne tik paliudija *kertinę* sociologijos klasikų svarbą. Šiuose procesuose atsiskleidžia *politiniai* teorinės diferenciacijos padarinių aspektai. Sociologai įsisąmonina, kad klasikinių kanonų pakartotinis įtvirtinimas kartu yra *politinio* pobūdžio kova. Kitaip tariant, varžomasi ne tik dėl „pagrįsto“ sociologijos apibrėžimo, ne tik dėl problemiško sociologijos teorijos

sensu, racionalių komunikacinių veiksmu ir žmonių laisve (Denzin 1986; 194–5). „Protas“ ir „mokslinis pažinimas“ reikalauja *kalbinio ženklinimo žaidimo*, atribojančio *kitus* pažinimo būdus. Mokslinis pažinimas atskiriamas nuo kalbinių žaidimų, formuojančių *socialinius ryšius*. Ir vis dėlto ši pažinimo forma daro įtaką socialiniams ryšiams pasitelkdama edukacinius, pirmiausia aukštojo mokslo, institutus. Dar daugiau: mokslinis pažinimas apibūdina naracinį pažinimą kaip žemesnę rūšį, nors naracinis pažinimas ir toleruoja mokslinį pažinimą (ten pat; 200). „Mokslo“ arogantiškumas, savireferentiškumas, technokratinis aklumas skatina radikaliai pertvarkyti dogminius pažinimo kriterijus.

Antrasis požiūris – *kritinio racionalizmo*. Bernardas Phillipsas įrodinėja, kad postmodernizmo požiūris – pernelyg „radikalus“. Idėja yra ta, kad būtina atkurti kompleksiškus socialinių santykių pažinimo būdus ir rekonstruoti mokslinį metodą. Pusiausvyrą, anot jo, suardė *vienpusiška* keturių paskutiniųjų šimtmečių kaupiamoji biofizinių mokslų ir jų technologijų raida, stingant atitinkamos socialinių mokslų ir jų technologijų raidos (Philips 2001).

Šiedu požiūriai esminiais bruožais atliepia nesutarimus dėl Švietimo projekto, t.y. diskusiją tarp postmodernistų ir kritinių modernybės teoretikų, kurią pradėjo Lyotardas (Lyotard 1993;) ir Habermas (Habermas 2002). Kad ir kokie būtų teikiami argumentai remiant vieno ar kito diskusijų dalyvio pusę, nedera užmiršti dviejų – mokslinio institucinio ir politinio institucinio – aspektų. XX a. absoliučiai vyrauja inžinerinė, technokratinė socialinių mokslų idėja. Pozityvistinės sociologijos teorijos šalininkai (ką jau kalbėti apie empiristus), iš principo atmeta tiek postmodernistų, tiek konsenso teoretikų (Habermaso ir kitų) argumentus kaip „pernelyg filosofinius“, netgi empiriškai klaidingus „esminėse jungtyse“ (Turner 2007; 271). Tai reikalauja aiškiau (radikaliau) apibrėžti santykį su dogminiais pozityvizmo kriterijais, be to, kritiškiau (radikaliau) vertinti ir kritinių sociologų vartojamas sąvokas, sakykim, Habermaso *komunikacinio proto* ir *konsenso* sampratas (gal ir ne visai „pasenusias“, anot Lyotardo, tačiau pernelyg idealistines ir, turint mintyse viešpatavusias „sistemų“ teorijas, gana pavojingas dėl konformiškumo ir labai tikėtinių prievartinio konsenso sąlygų). O ypač tada, kai instituciškai stiprėja konservatyvių politikų siekiai ginti „laisvasias“ kapitalizmo rinkas, suprekinti socialinius santykius, kai „šiuoliuojant komercinėms laisvėms“ skleidžiasi, pasak Henry Giroux, „naujojo McCartizmo“ ženklai (Giroux 2006; 5; Giroux 2003), kai glaudūs ryšiai tarp kapitalizmo ir neoliberaliosios demokratijos tapatinami su ... ideologijų pabaiga.

statuso, bet ir dėl potencialių (pavadinkime jas *utopinėmis*) normatyvinių alternatyvų. Iš pažiūros neutraliose perskyrose išryškėja politinės sociologijos prielaidų savivoka.

Politinis teorinių kryptių varžymosi aspektus dar labiau išryškina 1989–ieji ir „visuotinis“ socializmo idėjos sunykimas. Dennisas Wrongas ne be reikalo pažymi, kad „Tikėjimo socializmo idėja sunykimas lyginamas su „Dievo mirtimi“ daugeliui pasaulietinių intelektualų, kuriems ši idėja pusantro šimtmečio tarnavo kaip religinio tikėjimo pakaitas“ (Wrong, 2000; 177). Minėta diferenciacija, pačioje pradžioje atskleidusi *metodologinius* nesutarimus (ypač tarp „realizmo“ ir „interpretacinių“ kryptių), amžiaus pabaigoje leidžia suprasti, kad ne mažiau svarbūs – *normatyviniai, politinio* pobūdžio nesutarimai. Kad ir kaip jie būtų apibrėžiami, sakykim, kaip *postmodernizmas* (silpnoji socialinės teorijos programa“) ir *racionaliojo pasirinkimo teorija* („stiprioji socialinės teorijos programa“), jie kelia ne tik teorinės praktikos tęstinumo ir akumuliacijos klausimus (Turner 1997; 8), bet ir verčia pažvelgti į normatyvines – atitinkamai „kairiųjų“ ir „dešiniųjų“ – teorizavimo prielaidas.

Kitaip sakant, teorinių kryptių diferenciacija susiduria su „perviršio“ problema. Pasiekusi tam tikrą persisotinimo tašką, sociologijos teorija nebegali paprasčiausiai diferencijuotis neatliepdama politinio pobūdžio klausimų, susijusių su revoliuciniais ir porevoliuciniais dabarties pokyčiais. Anksčiau ar vėliau prabyla sociologų *sąžinė* (čia kalbama ne apie tinkamą elgesį prie administracijos vaišių stalo): kritinė sociologija, anot Michaelo Burawoy'aus, yra profesionaliosios sociologijos sąžinė, nuolatos

kvestionuojanti normatyvinius ir aprašomuosius profesionalių tyrimo programų pagrindus. Atotrūkis tarp sociologijos pažadų ir esamos tikrovės verčia gręžtis ne tik į mokslinius, bet ir moralinius bei politinius jos siekius (Burawoy 2007a; 25–6). Yra du esminiai klausimai, skatinantys pertvarkyti sociologinį darbo pasidalijimą: 1) „Kam skiriama sociologija (ar mes kalbame tik su savimi, akademikais, ar ir su kitais)?“; 2) „Kokia sociologijos paskirtis (ar sociologams rūpi visuomenės tikslai, uždaviniai, vertybės, ar tik priemonės ir techniniai būdai, kaip pasiekti šiuos tikslus?“ (Burawoy 2005a; 380).

Atsakymas į šiuos du klausimus skatina 1) arba grįžti prie klasikinių ištakų ir, remiantis Durkheimio nuoroda, profesines asociacijas stengtis įtraukti į viešojo, politinio gyvenimo erdvę, 2) arba laikytis gynybinės taktikos – ginti siaurus profesinius interesus. Antroje XX a. pusėje vyrauja antroji strategija ir atitinkamos taktikos. Šiuo aspektu ypač svarbūs pozityvistiniai instituciniai pertvarkymai JAV sociologijoje 8-ojo dešimtmečio pradžioje. Anuo sėkmingu institucionalizacijos laikotarpiu JAV sociologai, dirbantys universitetuose bei tyrimų institutuose, aktyviai įtraukia į vyriausybės, kitų struktūrinių fondų programas. Tuomet atsiskleidžia glaudūs ryšiai tarp biurokratinės visuomenės ir šios visuomenės narių (mokslinės epistemologijos gynėjų), kuriems reikia fondų paramos *vis sparčiau plėtojant* tyrimų projektus. 8-ojo dešimtmečio pradžioje, vadovaujant radikaliems verslo lobistams, greitai sukuriamas plačios apimties fondų, organizacijų, periodinių leidinių, asociacijų, universitetų tinklas: „Tai buvo kažkas panašaus į politinę partiją, tačiau tokią, kuriai

svarbiau – populiarus švietimas, o ne rinkimai.“ (Piven 2007; 161).

Kad ir kaip aptariamuoju laikotarpiu diferencijuotą socialinę teoriją, didėja atotrūkis tarp „teoretikų“ ir „praktikų“, kuris ypač patogus empiristams, reikalaujantiems grįžti prie mokslinių „vertybinio neutralumo“ principų. Sociologijos teorija darosi sterili. Todėl ir kvantifikacija, kaip anksčiau, taip ir dabar, tvirtai laikosi, Alexanderio žodžiais tariant, „ant empirinio balno“ (Alexander 1982; xiv).¹⁵ Filosofų puoselėjami nuostabos, abejonės, skepticizmo, kritiškumo, reflektyvumo principai greičiau prigyja ne sociologijoje, o kitose akademinėse srityse. XX a. antroje pusėje jie suveši postmodernioje antropologijoje, mikrosociologijoje, literatūros teorijos, politinės filosofijos srityse.

Be abejonės, teoriniai kritikos, reflektyvumo, skepticizmo principai – tebevertinami. Tai liudija intensyvėjančios diskusijos tarp paskirų kryptių („realizmo“, „reliatyvizmo“, „makro/mikro“ ir kitais klausimais). Vis dėlto atotrūkis tarp „sociologijos teorijos“ ir „konkrečiosios sociologijos“ gilėja. Pirmia, sociologijos teoriją praktiškai ignoruoja didžioji sociologinių tyrinėtojų dalis. Šiuo aspektu klasikinė teorija vis labiau tampa tik simboliu, ritualiniu žymeniu (Connell 1997; 1513). Antra, didesnė problema yra ta, kad patys sociologijos teoretikai stengiasi „radikalius“ sociologinės raidos momentus (primintina, kad čia svarstomi „viešosios sociologijos“ ir „postmoderniosios sociolo-

gijos“ momentai) kuo greičiau sugražinti į „normalias“ vėžes, tiksliau, laikytis įprastų, apolitiškų, universalių metodinių, visur ir visada vienodai taikomų, taisyklių.

Apolitišką tradiciją tęsia netgi kritinė humanitarinė (!) mintis normalizuodama ir neutralizuodama „radikalių“ momentų svarbą, siūlydama „nuosakesnius“ variantus, kurie paslepia gilią įtampą tarp teorinių alternatyvų. Pavyzdžiui, prancūzų postmodernizmas, glaudžiai susijęs su demokratišku kairiųjų sąjūdžiu, iš esmės *radikalizuoja* modernybės teoretikų, įskaitant Karlą Marxą ir Frankfurto kritinę teoriją, kritiką. Tačiau postmodernizmas, perkeltas į Šiaurės Amerikos humanitarų dirvą (kai kurių prestižinių universitetų literatūros katedras), praranda, kaip įrodinėja Benas Aggeris, esminį *politinį* pagrindą ir tampa interpretaciniu metodu, kuris šliejasi prie reliatyvizmo, skepticizmo ir nihilizmo (Agger 1994; 502).

Kol sociologai savo akademinę veiklą laiko „neutralia“, kol diferenciacija tarp kryptių apibrėžiama tik kaip teorinio ir metodologinio pobūdžio sklaida, kol universalizmo ir reliatyvizmo santykis įvardijamas tik kaip epistemologinis galvosūkis, politinė šių perskyrų svarba lieka paraštėse. Ir tik pripažinus, kad įtampa tarp abstraktaus universalizmo ir siauro komunitarizmo yra politinė, o ne tik metodologinė, atsiskleidžia „gimstančio šandienos reiškinio“, kurį Lucas Boltanski's vadiną *humanitariniu sąjūdžiu* (Boltanski 1999; xiii) reikšmė. Iš tikro: naujas sociologinio

¹⁵ Šios taisyklės vyravo intensyviu sociologijos teorijos formavimosi laikotarpiu po II-ojo Pasaulinio karo. Europoje socialinė teorija, kad ir vykstant institucionalizacijai, išliko filosofinė, mažiau „mokslinė“. Pavyzdžiui, Prancūzijoje net iki 6-ojo dešimtmečio pradžios sociologija neatskiriama nuo filosofijos. O JAV sociologijos disciplinavimas, formalizavimas prasideda jau pirmame XX a. dešimtmetyje (Turner 2009; 551).

darbo pasidalijimo pobūdis (keturios vienas kitą papildančios sociologijos rūšys – *profesionalioji, taikomoji, kritinė, viešoji*, kurias jungia Burawoy'aus teorinis modelis), atliepia, kaip primena Chetas Ballardas, ankstesnę preliudiją, t.y. humanitarinį sociologijos sąjūdį, kurio akademinės vertybes formavo tokie sociologai, kaip Karlas Marxas, Robertas Parkas, Jane Addams, Thorsteinas Veblenas ir daugelis kitų politikos socialinių teoretikų. Anuometinės sociologijos kūrėjai siekė, kad sociologinis pažinimas netaptų vien tik elito veiklos sritimi, kad sociologinio žinojimo nekontroliuotų privilegijuotos akademinės struktūros (Ballard 2009; 41).

Taigi „sociologija“ kaip potenciali *socialinės teorijos, sociologijos, sociologijos teorijos* forma, apimanti minėtus *tris* pavadinimus, per *tris* šimtus metų *tris* kartus ir išgyvena, ir pergyvena, jei būtų leista palyginti, realistinį čechoviškų personažų likimą: jauni žmonės, kupini romantiškų vilčių ir svajonių pakeisti gyvenimą (juos galima pavadinti *socialiniais teoretikais*, puoselėjančiais kritinį požiūrį į dabartį ir turinčiais utopinę viziją), bręsdami taikosi prie dabarties *atsakymų* palaiapsniui užmiršdami *klausimus* (sociologinis pozityvizmas naikina negatyvųjį kritinį mąstymą ir dialektiką), galiausiai susiaurina žvilgsnį iki „viduriniojo“ lygmens *sociologinių teorijų*, kurių sparti *fragmentiškumo tendencija* pasirodo esanti labai tinkama profesinių karjerų, padėčių, statusų, rangų gerinimo priemonė, leidžianti atsiriboti nuo politikos ir užsiimti „neutraliomis“ metodikomis.

Tačiau visas sociologines schemas koreguoja gyvenimas. Paskutiniaisiais dešimtmėčiais sociologija ir jos sudedamosios

– sociologijos teorijos ir socialinė teorijos – dalys keičiasi. Kartu reikia pripažinti, kad su didesniais pavojais susiduria *reflektyvūs*, o ne instrumentiniai sociologijos bruožai (Burawoy 2007; 46). Kaupiamąjį mokslo idėja, pravėrusi vartus sociologijos fragmentizacijai, galiausiai sukūrė milžinišką skaičių nepriklausomų tyrimo šakų, atšakų, mažyčių šakelių, įvairių „sociologinių parapijų“. Instrumentinės krypties padariniai – mąstymo sunykimas: šiandieną sociologai, o ypač „realistai“, taikantys apklausų technologijas, nėra pajėgūs apmąstyti esmines visuomeninio pobūdžio problemas.

Ir nors gilėja santykis su istorija, randasi nauja klasikų įtraukimo į sociologiją tradicija, tačiau daugių daugiausia plečiasi tik aprašomieji aspektai. Viena vertus, tinkamai išplečiama sociologinių pažinimo ir kalbinio perteikimo būdų apimtis, kita vertus, epistemologiniai ieškojimai tuo ir baigiasi, nes „naujos interpretacijos mažai ką nuveikia, kad pakeistų praeities, iššaknijusios klasikinės teorijos sampratoje ir klasikinių tekstų pedagogikoje, *panaudojimo būdą*“ (Connel 1997; 1512). Taigi diferenciacija plečiasi, įtraukdama netgi istoriją, tačiau analitinės ir normatyvinės visuomeninių problemų apmąstymo prielaidos prarandamos smulkėjančiuose tyrimuose, fragmentuose. Ir nors šiandieną gerokai daugiau dėmesio skiriama kontekstinei laiko ir erdvės analizei, įskaitant tapatybių politikas, tačiau du pagrindiniai dalykai – fragmentiškumas ir aklas tarnavimas mokslo biurokracijos ataskaitų politikai (pagalbinio darbininko statusas) – trukdo apmąstyti *visuomenės kaip visumos* problemas, o ką jau kalbėti apie jos pokyčių koncepcijas.

Sociologijos keitimosi galimybių yra daugiau nei viena ar dvi, tačiau į vieną ypač norėtųsi atkreipti skaitytojų dėmesį. XX a. 8-ojo dešimtmečio viduryje Gōranas Therbornas ankstyvą sociologijos formavimąsi interpretavo kaip *porevoliucinės teorijos* formą, kurios paskirtis – svarstyti politikos ir visuomenės santykį. Sociologijos klasikai šioje normatyvinių koncepcijų istorijoje apibūdinami kaip teisėti *politinės filosofijos pirmtakų tęsėjai* (Therborn 1976). Ši idėja nėra nauja, pakanka prisiminti Montesquieu, Tocqueville'io, Marxo, Arono, Nisbeto ir daugelio kitų sociologų tekstus. Todėl, grįžtant prie klasikinių tekstų kaip potencialios *socialinės politinės teorijos*, svarbu pabrėžti, kaip įrodinėja Dickas Pellsas, originalius „projekcinius“, tiksliau, normatyvinius, politinius sociologijos išpareigojimus (Pels 2001; 50). Ypač vertos kritinės kūrybinės pastangos derinti klasikinių modernybės ir postmodernizmo socialinių teorijų komponentus. (Plačiau apie modernybės ir postmodernizmo socialinių teorijų jungimo galimybes žr.: Burawoy 2007; Best, Kelnner 1997; Best, Kelnner 1991; Laclau, Mouffe 1985.)

Normatyviniai, arba politiniai, sociologijos išpareigojimai skatina diskursyviai,

t.y. ir analitiškai, ir kritiškai, varžyti beribę sociologijos diferenciaciją bei fragmentaciją, naikinančias reikšmingą normatyvinių ribų jauseną, grįžti prie visuomeniškai, bet ne biurokatiškai svarbių klausimų, atgaivinti substancinius prielaidų srities klausimus ir sugrąžinti visuomenės dėmesį problemoms, kurios svarbios abejoms pusėms – ir sociologams, ir visuomenės piliečiams.

Sociologijos teorija ir rašto politika

Piktnaudžiauti raštu – tolygu piktnaudžiauti politika

(Derrida 2006; 388)

Skirtingos mokslo kultūros puoselėja nevienodas kognityvines taisykles ir rašto politiką. Nors raštas bent tris kartus nutolęs nuo kasdienių socialinių ir politinių santykių, tačiau rašto kultūra, – perspėja mus Jacques Derrida, – yra *kryptinga* politika. Dalykas tas, kad rašto fonetizavimas rasdamsis privalo slėpti savo istoriją. Raštas natūralizuoja kultūrą sukurdamas rašto centrą ir šnekos periferiją. *Moderni sostinė visuomet yra rašto monopolis* (Derrida 2006, 388). Taigi piktnaudžiavimas raštu – kryptinga sostinės politika.¹⁶

¹⁶ Moderniojo sociologijos rašto sostinė – didingi struktūrinio funkcionalizmo rūmai, kuriuose knibžda begalė „pagalbinių darbininkų“. Glaudūs biurokratijos ir abstraktaus epistemologinio rašto ryšiai sudaro tinkamas sąlygas tarpti instrumentiniam pažinimui. Ir nors revoliuciniai 1968–ieji šias taisykles, o ypač dogminę „socialinės sistemos“ koncepciją, sugriauna, galima sakyti, visiems laikams (vargu ar kas nors šiandieną tiki, kad būtų galima grįžti prie didžiosios Talcotto Parsonso sociologijos teorijos, išskyrus Jūrgeno Habermaso, Niklaso Luhmanno, Richardo Müncho pastangas savitai pritaikyti „socialinių sistemų“ idėją). Nedera užmiršti, kad sociologijos *mokslą*, kurio pagrindinė dalis yra *sociologijos teorija*, formavo neoliberalios biurokratijos ir inžinerinės mokslo epistemologijos, siejamos su „stipriosiomis“ programomis, sandrauga: „Žinoma, didžioji socialinių mokslų tyrimų dalis rėmėsi empirizmu; tyrėjams rūpėjo pirmiausia rinkti faktus, kuriuos būtų galima panaudoti socialinei ir politinei pažangai. Ši empirinio socialinio mokslo tradicija buvo ypač iškilė Šiaurės Amerikoje“ (Turner 1997; 6).

Jei piktnaudžiavimas raštu yra piktnaudžiavimas politika, kuri sociologinė pažinimo forma atsparesnė tuščioms, dedukcinėms istorizmo taisyklėms? Piktnaudžiauti šiandien itin lengva ideologijomis: konservatizmu arba liberalizmu; kaip ir vakardieną – komunistinių idealų politika. Piktnaudžiautojų ypač pagausėja grupinių interesų formavimosi laikotarpiais, kai retorikai, pajutę akcentų (santraukų, tikslų, uždavinių ir t.t.) galią, plūsta į aukštesnę ar žemesnę politiką. Tačiau kuo piktnaudžiauti ideologijų pabaigos politikoje: principais, taisyklėmis, idėjomis?

Principais, taisyklėmis, idėjomis žavimasi, o paskui – nusiviliama. Jų „naujumu“ anksčiau ar vėliau ima piktnaudžiauti sensantanti socialinė politinė praktika. Keičiasi ir sociologų požiūris į „naujas“ idėjas.¹⁷ Kyla ir slūgsta optimizmo, paskui pesimizmo, vėliau – romantizmo, realizmo bei dramtizmo, bangos, atliepiančios profesines viltis, neįgyvendintas svajones, naujus lūkesčius.

Ir nors XXI amžiuje puoselėjamos nuosaikešnės viltys, o bangos – iškyla nebe taip aukštai, kaip anksčiau, vis dėlto moderniojo sociologijos rašto (naujumo, skubos ir aktualumo) kultas, Pitirimo Sorokina vadintas „Kolumbo sindromu“, neatslūgsta.

Netiesioginis šio proceso padarinys yra sociologinio profesionalizmo ir empirizmo kultas. Šis kultas – integrali šiuolaikinio *spartėjimo reiškinių* (neoliberaliojo kapitalizmo) dalis. „Šiuolaikiškumo“, „aktualumo“, „tikslų“, „uždavinių“, „metodo“, „statistinių duomenų“, „produkcijos apimtys“, „spartėjimo“, „vartojimo“ ir t.t. kultas, – akivaizdžiai matomas, tačiau, kritiniu atžvilgiu, pastebimas nenoriai.¹⁸ Tikslingai profesionalus sociologijos raštas su šaknimis rauna vaizduotės, utopijos sąvokas, nors *kiekvienai socialinei analizei* privalu turėti vaizduotę žadinančią normatyvinę utopiją.

Visų socialinių mokslų egzistavimo sąlygas formuoja *įtampa* tarp *analitinės* ir *filosofinės* akademinės veiklos pusių.¹⁹ Ši įtampa,

¹⁷ „Išgyvenau ilgai, galbūt pernelyg ilgai, – sako Zygmuntas Baumanas aptardamas naivų teiginį, jog galbūt naujasis pasaulis visiškai nepanašus į senąjį, – kad tokius teiginius laikyčiau rimtais. Supratau tai, kad nieko nėra tikrai naujo ir dar negirdėto, supratau ir tai, kad niekas nepranyksta be pėdsakų“ (Bauman, Tester 2001; 41).

¹⁸ Netgi kritiški teoretikai, kaip įprasta, linkę piktnaudžiauti spartėjimo ideologijomis, joms lengvai aukoti praicitus „iluzijų“ liekanas, įskaitant žmogiškų santykių sritį. Kaip tvirtina marksizmo tradicijos žinovas Göranas Therbornas, marksistai apskritai buvo vieninteliai ir sveikindami kapitalizmo spartėjimą, griauvantį „kaimiškojo idiotizmo“ liekanas, ir nurodydami esminius jos prieštaravimus. Jie niekada nekvestionavo jos didenybės modernybės teisėtumo (Therborn 1997; 53–4). Viena aišku: ir juos, kaip ir daugumą „modernių“ žmonių, svaigino *šiuolaikiškumas*. Norint tuo įsitikinti, tereikia paimti į rankas Marxo ir Engelsono *Komunistų partijos manifestą*.

¹⁹ Čia plėtojamas požiūris yra tas, kad tinkamesnes sąlygas, t.y. vaizduotę žadinančią *įtampą* tarp analitinės ir filosofinės pusių bendroje teorijos struktūroje, suteikia *socialinė teorija*, nes sociologijos teorija atsiriboja nuo „metafizinių“ (suprask: ontologinių, egzistencinių ir pan.) problemų. Sakykim, Jonathanas Turneris, atstovaujantis *analitinei* sociologijos teorijos tradicijai, filosofinius klausimus laiko „gal ir įdomiais“, bet iš principo nesusijusiais su profesine sociologijos teoretiko veikla. Daugiausia dėl šios priežasties J. Turneris, radikalčiai kritikuojantis M. Burawoy'aus „viešąją sociologiją“, linkęs netgi atsakyti „sociologijos“ vardo ir grįžti prie griežtos „socialinės fizikos“ programos (Turner 2007).

be abejo, kelia įtarimą kiekvienai analitinei operacionalizacijos programai („O kaip gi šią keistą filosofinę įtampą formalizuoti?“). Atsisakius įtampos (nuostabos, dialektikos, negatyviojo mąstymo) pasirenkamas aiškus, bet neišvengiamai vienpusiškas kelias. Pagrindinė problema yra ta, kad kiekviena socialinė teorija, jei tik ji kritiškai netikrinama, tampa, kaip tvirtina Derrida, *fonetinio rašto metafizika*. O tai liudija, kad bet kuri interpretacijos forma negali remtis tik idėjų istorijos kategorijomis; jai reikia filosofijos istorijos kategorijų (Derrida 2006; 8).

Fonetinio rašto metafizika – tai politiškai užkoduoto profesinio rašto struktūra, arba *literatūros politika*, būdinga be išimties visoms sociologinėms ir socialinėms teorijoms. Literatūros politika – imli samprata, apimanti analitinių principų ir normatyvinių prielaidų, kalbos ir ideologijos santykių aspektus, rašto stiliaus ypatumus. Šį terminą tinkamai taikė Charles'as Lemertas, rašydamas apie prancūzų sociologijos teoriją ir atkreipdamas dėmesį į skaitytojų (kalbant konkrečiai, Šiaurės Amerikos) sutrikimą, kurį paprastai sukelia paslaptingi, kurį laiką neiššifruojami kodai, naudojami asmenų, rašančių iš vidaus („paryžietiška“): „Painūs sakiniai gundo mus savo nuostabia forma, bet esame priversti šlubčioti norėdami juose aptikti esmę“ (Lemert 1981; 645).

Klausimas apie rašymą neturėtų būti suprantamas tik pažodine prasme. Kartu su „universalumo“, „globalizacijos“ postūmiais sklinda specifinės rašto ir retorikos kultūros. Kai neoliberalizmas su nauja jėga įsiveržia 8-ojo dešimtmečio pradžioje, – atkreipia dėmesį Christopheris Chase-Dunnas, – jo lyderiai atgaivina XIX a. „rinkos magiją“ skolindamiesi antistatistinę naujųjų kairiųjų ideologiją ir kitas šiuolaikiškas retorikas (Chase-Dunn 2009; 184). Vadinasi, neatpažįstamai susipinant ideologinėms retorikoms, ypač globaliame lygmenyje, dar labiau išryškėja sociologijos teorijos ir rašto santykio svarba.

Kaip tinkamai siekti šių tikslų? Koks turėtų būti ryšys tarp šiuolaikinės sociologijos teorijos ir rašto politikos? Klausimas nėra šalutinis, o veikiau pagrindinis: jeigu viešosios sociologijos žvilgsnis krypta į pilietiškumą, tai rašymas dėl rašymo siekiant profesionalios karjeros (publikavimas vien dėl karjeros) neturi būti pagrindinis sociologų tikslas. Rašymo pradžia, kaip subtiliai kažkada rašė Tocqueville'is (1996), – *užkurti židinį*, užmegzti prasmingą ryšį su žmonėmis.²⁰

Ir priešingai, *piktnaudžiauti raštu* sociologijos teorijos srityje – tolygu atriboti vienas nuo kito du socialinius vaidmenis: *profesionalaus sociologo* ir *visuomenės nario*. Piktnaudžiavimas profesionalumu subrandina sąlygas, labai nepalankias pačiai teori-

²⁰ Patricija Hill Collins rašo: „Dėl savo geriausios sociologijos padariau nepublikuodama nė vieno žodžio, kaip mokytoja ir bendruomenės organizatorė bendruomenės mokyklų sąjūdyje 8-ame dešimtmetyje“ (Collins 2007; 101). „Gana anksti supratau, kad man reikia sukurti kvėpavimo erdvę viešpataujantių sociologijos normų ir praktikos aplinkoje“, – priduria ši unikali sociologė. Kitaip sakant, pirmiausia sukuriama kūrybiška „kvėpavimo erdvė“, o jau paskui – „akademiniškas raštas“, o ne atvirkiščiai, pradžioje „akademiniškas žargonas“, o paskui – „erdvė mokslinei rutinai“.

jai, nes radikaliam atskiriamam *profesionalus* ir *kritinis* pažinimas. Pirmasis pažinimo tipas aiškiai ar numanomai tapatinamas su *mokslininko*, o antrasis – *intelektualo* vaidmenimis. Pirmasis traktuojamas rimtai ir vadinamas nešališku, atsijusiu nuo vertybių tyrėju, o antrasis laikomas „sofistu“, diegiančiu ideologines ir vertybines idėjas. Šitaip susidaro įspūdis, kad galima atskirti vieną nuo kito arba padaryti taip, kad „tam tikru laiku“ tas pats asmuo būtų mokslininkas, o „kitu laiku“ – viešasis intelektualas. Atsiskyrusi nuo kritinio prado profesionalėjanti sociologijos teorija užsidaro nepermatomame sudaiktintų sąvokų bokšte.²¹ Kritikos ir opozicijos stoka – toli gražu ne vienerių metų piktnaudžiavimo raštu rezultatas.

Šiandieną, viena vertus, klesti pliuralistinė teorinės rašto kultūros sostinė, kurios vidinis prieštaravimas, rodos, turėtų skatinti normatyvinių socialinių teorijų tarpusavio įtampą. Kita vertus, *kasdienybės mikropolitiką* pliuralizmas dažnai ištirpdo politiškai neutralioje tekstinėje kritikoje (kaip ir *postmodernizmo* termino, pakeitusio Frankfurto kritinių teoretikų vartotą *vėlyvojo kapitalizmo* sampratą, vartojimas). Sociologinis pliuralizmas turi dvi puses. Viena iš jų sociologijos raidai yra palanki: pliuralizmas pakerta šaknis didžiosioms dedukcinėms teorijoms, kurios ideologiją paslepia abstrakcijų grandinėse. Be to, pliuralizmas skatina kūrybišką įtampą tarp paskirų kryptių, ragina ieškoti

kitokių pažinimo ir raiškos būdų, žvelgti į tikrovę įvairiais atžvilgiais. Tačiau yra ir kita pliuralizmo pusė, nepalanki sociologijos raidai: progresuojanti specializacija, pirmenybę teikianti techniniams įgūdžiams, darosi statiška; todėl nepaliaujamai gausėja ekspertų, neužčiuopiančių teorinių problemų „siūlo galo“. Techninė kryptis sociologiją smulkiną, o galiausiai daro nekritišką supratimo ir aiškinimo prielaidų atžvilgiu.

Šitaip susidaro palankios aplinkybės, skatinančios dogmatizmą. Jeigu Šaltojo karo laikotarpiu suartėja struktūrinis funkcionalizmas ir dogminis marksizmas (Gouldner 1970), tai dabar nepastebimai suartėja neartikuluotas „pliuralizmas“ ir „stiprioji profesionaliosios sociologijos programa“, siūlanti itin sterilią, pabrėžtinai nepolitišką kryptį. Užuot plėtojus normatyvinę kritiką instituciškai saugomi *pozityvistiniai* grynojo mokslo principai.²² Pozityvistinė rašto kultūra nusigręžia nuo *pilietinių vertybių* (tai politinės sociologijos ir politinės filosofijos tyrimo dalykas) ir imasi *tirti valstybę* (tai – taikomosios sociologijos ir politikos mokslo tyrimo dalykas). Kai „rinka ir valstybė, kaip įprasta neoliberalizmui, sudaro tarpusavio sąjungą prieš žmogiškumą“ (Burawoy 2007; 24–5), sociologams belieka tik prisitaikyti, atlikti pozityvų tyrimą ir šitaip stiprinti šią sąjungą. Neoliberalioje „istorijos pabaigoje“ ideologijos kritika sunyksta, o ypač tuomet, kai nekritiškai grįžtama prie „socialinių sis-

²¹ Todėl visiškai suprantamas iš pažiūros radikalus Ralfo Dahrendorfo siūlymas visiškai atsisakyti *kai kurių* ezoterinių sociologijos sąvokų, o pirmiausia – *socialinės sistemos* (Dahrendorf 1968).

²² „Grynąją“ mokslo epistemologiją, atsižvelgdami į vidinį jos prieštaravimą, apibrėšime kaip bandymą 1) atkurti stiprų mokslo epistemologijos modelį, kartais vadinamą *stipriąja profesionaliosios sociologijos programa* (SPSP; žr. Burawoy 2009; 317), 2) prisitaikyti prie neoliberalios „ideologijos pabaigos“ tendencijų.

temų“, „politinių sistemų“ ir panašių sąvokų, kurios buvo persmelkusios XX a. Šaltojo karo tarpsnio sociologiją. Michaelas Burawoy'us šitaip apibūdina dabartinę padėtį:

„Grynasis mokslas lūkuriuoja, kol nurims viešosios sociologijos štormas. Tačiau štormas nerimsta rodydamas neregėtą jėgą, besiveržiančią pro senus, blogai suręstus pylimus. Grynujų mokslininkų armijos daliniai galiausiai įžengia į sociologijos mūšio lauką, bet jie atvyksta pernelyg vėlai, ir jų technologija – netikusi ir pasenusi.“ (Burawoy 2005; 152)

Savo ruožtu „stipriosios profesionalios sociologijos programos“ šalininkai tvirtina, kad nors Burawoy'aus koncepcija yra sava laikė (kaip pastanga legitimizuoti sociologiją viešojoje sferoje), tačiau vis dėlto idealistinė ir utopinė, panaši į Jürgeno Habermaso pastangas spekuliatyviai ginti pilietinę visuomenę, viešąją sferą. Užuoat savo energiją eikvojus viešajai sociologijai, reikia stiprinti disciplininę sociologinį pažinimą (Boyns, Fletcher 2005). Čia nesunku išvelgti brėžiamą griežtą ribą tarp sociologijos ir filosofijos, tarp grynojo mokslo ir kritinės teorijos, tarp interpretacinio rašto kultūros ir techninio rašto kultūros. *Pozityvizmo teorijos* šalininkų teigimu, kritikai pakanka pačių duomenų, nes ši nuostata nereikalauja moralinio pamokslavimo, kuris silpnina pasitikėjimą šia profesija (Turner 2005).

Verta priminti, kad šiandieną pagrindinė aktyvių norų keisti esamą padėtį priežastis yra būtent ta, kad daugelis pažadų (ypač su-

sijusių su formalizuoto mokslo, dėsno, prognozavimo, matavimo, pagrindimo, tikrinimo idėjomis), kuriuos lengvai barstė ankstesnės sociologų kartos, liko neįgyvendinti, o sociologijos teorija, ypač ta, kuri atspindima pagrindiniuose didžiausios sociologų bendruomenės moksliniuose žurnaluose JAV, vengia problemišku tikrovės klausimų, užsidaro savyje, savo kalbą vis labiau formalizuoja (Agger 2001). Sociologijos teorija atsiriboja nuo ontologinių, egzistencinių, netgi epistemologinių, nepasiduodančių griežtesnei formalizacijai, problemų.

Kaip tik todėl nei *socialinė teorija*, nei *sociologijos teorija* neturėtų vengti klausimų, kurių aptarimas padėtų suprasti sociologijos tradiciją, mėginančią tinkamai apibrėžti santykį tarp *akademinės veiklos* ir *politikos* ir teikiančią įvairius darbo pasidalijimo principus (įskaitant ir šių dienų – Michaelo Burawoy'aus). Nors būtų galima apsiriboti dviejų minėtų „teorijų“ (*kritinės* ir *pozityvistinės*) varžymosi istorija ieškant jų pranašumų ir, žinoma, trūkumų, tarp kurių svarbiausias, kaip tinkamai pažymi Alainas Touraine'as, – *socialinio determinizmo* klausimas (Touraine 2007; 67), tačiau vien tik formalaus teorijų lyginimo, ypač šiomis dienomis, nepakanka. Teoriniai principai yra idealieji tipai, todėl, kaip liudija sena ir sveika marksizmo tezė, be didesnių pastangų pažeidžiami tų, kurie kontroliuoja materialias egzistavimo sąlygas.²³

Dalykas dar ir tas, kad naujojo istorizmo (liberaliojo kapitalizmo) pergalė, vadinamo-

²³ Kad ir kaip aktyviai būtų ginama „grynojo mokslo“ idėja, mokslininkų neišgelbsti netgi dažnas Maxo Weberio *vertybinio neutralumo* principo citavimas: Weberis, kaip tinkamai pažymi Immanuelis Wallersteinas, – puikiai suprato šią dilemą ir vertybinio neutralumo ribotumus, kitaip nei dauguma tų, kurie cituoja jį kaip autoritetą šiuo klausimu“ (Wallerstein 2007; 172).

ji „ideologijų pabaiga“, nebūtinai turi būti palanki sociologijos teorijai. Nors greitosiomis mestas žvilgsnis į profesinę raidą, rodos, liudija visai ką kita: šiandieną, kaip minėta, sociologija yra pliuralistinė; ji apima platų ir gilų spektrą – nuo globalių institutų iki betarpiškų sąveikų analizės. Vis dėlto sociologijos diferenciacija nesukuria palankių sąlygų, savaime atskleidžiančių kokybinius pliuralizmo padėties pranašumus. Verta klausti: kodėl sociologija, išvengusi teorinio dogmatizmo, šiais pliuralizmo laikais vis dėlto renkasi kitą jo rūšį – siaurą techninę profesionalizaciją? Kodėl ji vengia reflektivaus šių dienų klausimo, kuris turi rūpėti ne tik „sociologams“, bet apskritai intelektualams: „Būtent tuo momentu, kai pasauliui labai reikia esminės kritikos ir pokyčių, ima trūkti originalių ir įžvalgių koncepcijų, nagrinėjančių *status quo* būklę; trūksta ir opozicijos šiai būklei, labiau nei bet kuriuo laikotarpiu praėjusiame amžiuje“ (Kolko 2006; 1).

Analizuoti tikrovę kritiniu aspektu – nelengva, o ypač svaiginančiai greitai kintančią, spartėjančią tikrovę, kai skubėjimo dvasia *Amnezija*, plintanti kaip visuomeninio pobūdžio vėžys, perša vis naujas naujumo iliuzijas, siūlo už naujumą pigiai atsiskaityti intelektinių idėjų užmaršties kaina. Atitinkamai nyksta teorinės alternatyvos, plinta „istorijos pabaigos“, „ideologijos pabaigos“ ir panašios tezės. Dabar, kaip pažymi Slavojus Žižekas, daug lengviau įsivaizduoti „pasaulio pabaigą“, negu gerokai nuosaikesnius pokyčius gamybos būdo srityje; tarsi liberalusis kapitalizmas yra „realybė“, kuri kažkokiu būdu išliks netgi globalios ekologinės katastrofos sąlygomis (Žižek 2000; 90–1).

„Kokios yra nepalaujamo formalėjimo, rutininio uždarumo, profesionalumo priežastys, sąlygos, aplinkybės?“, – štai kur egzistencinis šių dienų sociologo klausimas, ne tik *specifinė*, bet ir *bendroji* akademinės kultūros problema. Šis klausimas, beje, – ir teorinio, ir praktinio kompetentingumo dalykas. Juk mūsų žinojimą, – pažymi Andrew Abbottas, – dažnai temdo baimė ir kiti veiksniai, verčiantys mus nepaisyti – *norėti nežinoti* – tam tikrų tikrovės pusių, kurios supa nuobodžią mūsų kasdienybę (Abbott 2008; xi).

Šiomis „susvetimėjimo sąlygomis“ (jei sutiksime, kad *teorijos* ir *ideologijos* santykio neįsisąmoninimas suponuoja šias sąlygas) būti sociologijos teorijos ekspertu – lygu nekritiškai prisitaikyti prie socialinės sistemos reikmių. Pačioje pradžioje pripažįstame, kad ši sistema – ir neišvengiama, ir racionali, paskui susitaikome su nekritiška „ideologijos pabaigos“ teze, ją prijaukiname, operacionalizuojame, o galiausiai šią „pabaigą“ paskelbiame naujausia *visuomenės sutartimi*. Šios *sutarties* padariniai sociologijos teorijai yra pragaištingi: „pradžios“ (prielaidų srities) nebelieka, ją keičia „pabaiga“ (empiriniai neišvengiamumo ir racionalumo įrodymai). Teoriją kaip *epistemologiją* keičia teorija kaip *mokslinė disciplina*.

Nuo šiol vienintelė (ekspertinė) sociologijos teoretiko užduotis – atlikti „pagalbinio darbininko“ funkciją. „Socialiniam teoretikui“ tapus „moksliniu teoretiku“ privalu disciplinuotis: būti teorinės logikos ekspertu, teikiančiu teiginius, kategorijas, sąvokas, terminus, kintamuosius, grindžiamus inžineriniu *priežasties ir padarinio ryšių* modeliu. Šis modelis yra ir priemonė, ir tikslas: leidžia

igyvendinti kliento užsakymą ir naudingai kaupiti verifikuojamus duomenis. Jonathanas Turneris, šiomis dienomis kviečiantis grįžti prie sociologijos kaip „socialinės fizikos“ programos, pabrėžia būtent šiuos inžinerinius *disciplinos* privalumus. Sociologija, anot jo, turi vėl išpareigoti *mokslo epistemologijai* (plg. su gerokai imlesne *teorijos kaip epistemologijos* kategorija), ieškoti *klientų*, kuriems reikia sociologinio pažinimo ir parodyti, kad šis pažinimas – *naudingas* (Turner 2005; 28).

Gerokai anksčiau panašų žingsnį žengia XX a. 8-ojo dešimtmečio sociologijos teorija, kurios pagrindinė paskirtis – teikti operacionalizuojamus teorinius teiginius ir siekti instrumentiškai orientuotų tikslų.²⁴ *Svetimėjant* intelektualinės ir akademinės kultūros sąlygoms „socialinė teorija“ tampa „sociologijos teorija“. Todėl pagrindinis priekaištas šių dienų sociologijos teorijai – „profesionalizmas“, kuriuo ypač piktnaudžiavo struktūrinis funkcionalizmas.

„Daryti apibendrinimus apie Amerikos sociologiją – labai nepatikimas ir neišmintingas užsiėmimas. Amerika yra didžiulė šalis, ir visai nesunku rasti gausių išimčių kiekvienai taisyklei. Vis dėlto privalau pripažinti, jog Amerikos pagrindinėje srovėje, kuriai atsovauja *American Journal of Sociology*, aš nesijaučiu kaip namie. Kai kurie tekstai – visiškai nuobodūs, neįkvėpti ir neįkvėpiantys; kiti – techninį rafinuotumą iškelia virš proble-

minės svarbos. Apskritai Amerikos sociologijos raida susidūrė su iššūkiais, kurie visiškai skyrėsi nuo tų, su kuriais susidūrė Europos socialiniai tyrėjai. Daugelį metų ją formavo rėmai, kuriuos surentė karo ir gerovės biurokratijos, kurioms rūpėjo tai, kad kuo geriau būtų atspindimi jų poreikiai. Mano požiūriu, ji priartėjo prie modelio, vadintino nelaisvės mokslu. Mano sociologijos idealas – visiškai kitoks. Parsonso modelis, savo pusiausvyrą palaikanti „sistema“, – šios krypties kulminacija.“ (Bauman 2001; 28)

Minėtas *pagalbinio darbininko* vaidmuo įteisintas „šaltojo karo“ laikotarpiu, kai sustiprėjo Talcotto Parsonso teorinio *AGIL* modelio ir taikomųjų empirinių tyrimų *sandrauga*. Šios sandraugos stiprybė – galimybė instrumentiškai operacionalizuoti ir empiriškai tikrinti paskirus teorinius teiginius. *Profesionalizmas* – tai kraštutinai formalizuota akademinio rašto kultūra, kurią empirinėmis formomis diegė pirmiausia funkcionalizmas.²⁵ XX a. 6-ojo dešimtmečio sociologijos sostinė, susidedanti iš didingų idealiųjų Parsonso abstrakčiosios teorijos, Mertono viduriniojo lygmens teorijos ir abstrakčiojo empirizmo blokų, piktnaudžiavo sociologiniu raštu ir savo ruožtu – politika, kuri patogiai įsikūrė administracinio mokslo prieškambarėje tarp dviejų didelių funkcionalizmo kambarių – „dogminio marksizmo“ (Tarybų Sąjungoje) ir „dogminio liberalizmo“ (JAV).

²⁴ Kaip pažymi daugelis „mokslinės epistemologijos“ kritikų, nors JAV sociologai apibrėžia sociologijos teorijos taisyklės kaip *universalias*, tačiau šios taisyklės yra *specifinės*, nors realiai daro įtaką kaip universalios.

²⁵ Alvinas Gouldneris įžvalgiai spėjo ateitį: nors XX a. 7-ame dešimtmetyje Amerikoje funkcionalizmas patyrė krizę, Rytų Europoje ir Sovietų Sąjungoje funkcionalizmo karjera tik prasidėjo. Po II-ojo Pasaulinio karo ir vadinamojo „atšilimo“ šaltojo karo laikotarpiu dvi teorinės tradicijos – funkcionalizmas ir marksizmas – pradėjo vis labiau bendradarbiauti (Gouldner 1970; 447). Tai nėra atsitiktinumas. *Sistemų* teorija atliepė realistines politinių sistemų reikmes. Daugeliui sociologų *socialinės sistemos*, o politologams – *politinės sistemos*, tapo gimtaisiais namais – pasikartojančių aprašymų dalyku. Piktnaudžiavimas *sistemų* terminologija tapo akademinio rašto politika.

Sociologinė ir humanitarinė mintis kai kuriems šių kambarių gyventojams galbūt atrodė ir „kritiška“, tačiau jai visiškai nerūpėjo tarpusavio pašnekėsio su piliečiais, esančiais už akademinės sferos, problema, kurią šią dieną gvildena *viešieji sociologai*. Kai empiristai pernelyg lengvai atitolsta nuo gyvenamojo pasaulio, prireikia „idealistų“, tarpininkų tarp biurokratinio mokslo ir abstrakčių „politinių sistemų“. Kaip tik todėl, kaip pažymi Craigas Calhounas, svarbūs tokie žmonės, kaip Jūrgenas Habermas, kuriems galima nepriartinti, tačiau jie yra *pašnekovai viešojoje sferoje* (Calhoun 1996; ix). Jie kuria normatyvinių teorijų, kurių visiškai nepripažįsta inžinerinio mokslo šalininkai, pavyzdžius. Ir nors „viešoji sfera“ – ne visiškai tinkamas terminas, ypač kai ji pernelyg susiejama su procedūrine praktika teisinėje srityje, tačiau ji skatina neskubant apmąstyti socialumo – *ontinius* gyvenamojo pasaulio – aspektus, kurių ilgą laiką nepaisė inžinerinė sociologijos teorija.

Politikos filosofas Charlesas Tayloras, kaip ir C. Wrightas Millsas, o dabar Michaelas Burawoy'us, ragina sociologus pernelyg neskubėti į administratorių priimamuosius su ataskaitomis, o veikiau įsipareigoti *intelektinei vaizduotei*:

„Aš galvoju apie būdus, kuriais remdamiesi žmonės įsivaizduoja savo socialinę egzistenciją, kaip jie tarp savęs sutaria, kaip tvarkomi jų reikalai ir tarpusavio santykiai, normaliai atliepiami lūkesčiai ir gilesnės normatyvinės sampratos bei vaizdiniai, kuriais remiasi šie lūkesčiai“ (Taylor 2007; 23).

Viešosios sociologijos idėja

Ir *viešosios sociologijos* idėjos šalininkai, ir priešininkai kartais „lyg tarp kitko“ pažymi, kad Burawoy'us pirmiausia siekia *institucionalizuoti* politinės kilmės *viešosios sociologijos* formą, o galbūt netgi „visą“ sociologiją paversti *viešąja* (plačiau apie viešosios sociologijos šalininkų ir kritikų argumentus žr.: Nichols 2007; Nichols 2009a; Jeffries 2009). Nuosakiau žvelgiantys į numanomas „viešųjų sociologų“ motyvacias nurodo, kad Burawoy'aus 2004-ųjų viešasis kreipimasis visų pirma yra *politiko*, mėginančio suderinti nesutarimus tarp esamų sociologijos krypčių, elgsena (Hays 2007; 80; Morrow 2009; 47), o taip pat diplomatiško Amerikos sociologų asociacijos (ASA) *prezidento* kreipimasis: „Jo kalboje mes visi atgijome kaip viena didelė, laiminga, abipusiškai supratinga šeima. Jautėsi, kad jis ketina praleisti savo prezidentavimo laikotarpį skatindamas vienybę, pozityvų įsitraukimą, abipusę pagarbą“ (Smith-Lovin 2007; 125).

Šią asmenišką Burawoy'aus veiklos pusę galima ir reikėtų įvertinti deramai. Daug ką, aišku, atskleis laikas, o kai kurias detales būsimose savo autobiografijose galbūt aprašys pats koncepcijos kūrėjas. Negalima, aišku, atmesti nuomonės, kad Burawoy'us – didis ir savalaikis socialinių mokslų politikas bei diplomatas. Tačiau aptariamuoju atveju svarbesnė ne psichologiškai motyvuota,²⁶ o

²⁶ Burawoy'aus keliamą problema iš pirmo žvilgsnio atrodo esanti tik „psichologinė“ tapatybės krizė: sociologija jaučia nepilnavertiškumo kompleksą, kai patenka į triadą (trijų profesijų draugę) kartu su dviem pagrindiniais socialiniais mokslais – ekonomika ir psichologija. Juo sociologija stipresnė, profesionalesnė ir analitiškesnė, tuo, deja, mažiau ji sulaukia visuomenės dėmesio, galiausiai praranda pasitikėjimą savimi. Pagrindinė tapatybės krizės priežastis yra ta, kad sociologija kaip socialinių mokslų disciplina yra *matoma*,

normatyvinė jo, kaip žmogaus ir akademiško, laikysena, „sokratiškoji apologija“, savalaikis socialumo, pilietinės visuomenės ir sociologijos gynimas. Burawoy'us įsitikinęs: kasdieną stiprėjant rinkos tironijai, ypač *sociologija* – viešoji jos veido pusė – turi ginti žmonijos interesus. Sociologijos paskirtis – padėti atkurti pilietinę visuomenę. O šioji titaniška užduotis neatskiriama nuo akademiškų – *sociologijos teorijos* ir apskritai *sociologijos* potencialaus kismo – klausimų.

Trivialus Burawoy'aus veiklos psichologizavimas neleistų suprasti, kodėl būtent jis užgavo daugelio žmonių „atvirą nervą“.²⁷ Viešosios sociologijos idėjos paskirtis – ne tik kalbėti viešai, ne tik šviesti ir ne tik kurti tekstus, kurie įtrauktų ir akademinę, ir neakademinę auditoriją (Wilson 2007; 121), ne tik integruoti paskiras sociologijos šakas (Smith-Lovin 2007; 125), ne tik tikėtis, jog visų pirma *profesionaliai* atliktas darbas (politikuojuojantys sociologai paprastai vertinami įtariai) *turėtų* padaryti poveikį viešose, politinėse gyvenimo srityse (Massey 2007; 150–2). Svarbesnis dalykas yra kitas: praėjus slegiantiems nusivylimui profesionalia sociologijos veikla dešimtmečiams *viešoji sociologija* (nors šis pavadinimas patinka toli gražu ne visiems) yra bene pirmasis *kompleksiškas* ir *pozityvus* siūlymas pasitelkti *sociologinę vaizduotę* ir *iš esmės* keisti, plėsti ir gilinti esamus dalyko *apibrėžimus*.

Iš esmės keisti apibrėžimus – tolygu keisti „teorinį raštą“, o kartu ir „politiką“. *Viešosios sociologijos* idėjos paskirtis – ne tik naujai apibrėžti santykius su sociologijos teorija (*profesionaliąja, taikomąja* ir *kritine*), bet ir atskleisti gyvybingas *moralines* bei *politines* akademinės veiklos puses. Tiek paties Burawoy'aus pasisakymai, tiek konkrečių tekstų skaitymas leidžia autoriaus vardu tarti vieną kitą žodį: „Taip, mano sociologija – marksistinė, kairioji“. „Ir prašom nedaryti klaidinančių išvadų, ponai, – pridurtume, – *kairioji* yra *antiistebliškumo sociologija*.“ Neįprastos energijos, pakylėtumo, poetikos ir spalvų prisodrinta Burawoy'aus sociologinė forma yra „kairioji“, radikaliai kritikuojanti antisocialinę, antisociologinę rinkos ir istebliškumo etosų *sukibimą*, vadinamą *neoliberalizmo* vardu. *Radikaliai kritikuoti* – reiškia kritiškai, kūrybingai apmąstyti ankstesnių normatyvinių teorijų kriterijus formuojantis naujoms globaliosios sociologijos idėjoms.

Burawoy'aus akademinė ir intelektualinė veikla – drąsi, ryžtinga, žadinanti viešą diskusiją, intelektualinę, politinę ir moralinę veiksmą. Kartu su Marxu (*XI-oji tezė*) Burawoy'us primena, jog turime atskleisti ne tik aiškinimo, bet ir savo praktinės veiklos gebėjimus, o drauge su Benjaminu (*IX-oji tezė*) jis išpėja: angelui sparnus *vėlei* skečia nuo rojaus pučiantis uraganinis vėjas – toks stiprus, kad angelas nebegali jį suglausti, o

tačiau vis labiau *nepastebima*. Ji smulkėja, darosi fragmentiška, atsiriboja nuo visuomeninių problemų, užsiima trivialiais klausimais ir pan. Sociologija vis labiau jaučiasi „pavargusi“.

²⁷ Patyrę nacionalinių konferencijų dalyviai gali paliudyti, kaip pažymi Lawrence'as Nicholzas, jog dauguma panašaus pobūdžio pranešimų (kaip kad Burawoy'aus 2004-ųjų kreipimasis) sulaukdavo geriausiu atveju tik mandagių plojimų ir trumpalaikių diskusijų. Šįkart atsakas – visiškai kitoks. Burawoy'ui pavyksta užgauti „atvirą nervą“ ir sužadinti esmines diskusijas: „Viena aišku: viešoji sociologija iškyla į pirmą vietą“ (Nichols 2009; 1).

uraganas nesulaikomai neša jį į ateitį, kuriai angelas atsukęs nugarą. Taigi, kaip ir dešimtmečiu ankstesnės *postmoderniosios socialinės teorijos* idėjos autorius Stevenas Seidmanas, kurio koncepcinę idėją²⁸ svarstysime kituose šios esė skirsniuose, Burawoy'us neketina pasroviui plaukti istorijos upe.

O tai nėra lengva. Reikia prisiimti atsakomybę už politinę („kairiąją“) savo akademinės veiklos formą, o kartu būti reflektiviam tiek kitų, tiek savo teorinių principų atžvilgiu. Tai ir yra pagrindinė kiekvienos *normatyvinės* socialinės teorijos problema. Visa tai jau mėgino įgyvendinti socialinės teorijos klasikai. Skirtumas tas, kad iš esmės pasikeitė socialinės, politinės, ekonominės, kultūros sąlygos. Be to, kalbėti apie ateitį, kuri šiandieną, kitaip nei XIX a. prognozavimo laikotarpiu, laikoma *nepažinia*, yra rizikinga. Arthuras Stinchcombe'as yra teisus tvirtindamas, jog „Esminė viešosios arba taimkosios sociologijos problema yra ta pati kaip ir ekonomikos problema: jų tiesos turi būti tiesos apie ateitį. Nedaug kas viešojoje erdvėje kalba apie praeitį. Tačiau faktų apie ateitį trūksta abiejose disciplinose“ (Stinchcombe 2007; 136).

Faktų apie ateitį iš tikro trūksta *visose* socialinių mokslų srityse, išskyrus galbūt politikos filosofiją, kurią administracinio veiksmo taktikai įtraukė į „silpnųjų“ humanitarinių mokslų kategoriją. Faktai apie ateitį yra

beverčiai; juk žmonėms valgyti reikia dabar, o ne „ateityje“. Todėl žmonės labiau pasitiki ekonomistais, kurie elgiasi racionaliai „prognozuodami“ ... dabartį. Ir netgi orientuodamiesi į ateitį jie visada laimi, nes pasitelkia „universalią“ dabarties (racionaliojo veiksmo) prielaidą. Ši prielaida aprioriškai atmeta visas normatyvines alternatyvas ir leidžia ekonomistams „racionaliai“ aiškinti ateitį (todėl jie visada jaučiasi užtikrintai, o žmonės jais – pasitiki). Burawoy'us meta pirštinę ideologijų pabaigos karalienei Ekonomikai kviesdamas ją, kaip anksčiau Karlas Marxas, į lemiamą dvikovą – argumentuotai ir kritiškai kalbėti apie ateitį. Tačiau sąlygos – sudėtingesnės. Visos ankstesnės sociologijos „bangos“, įskaitant marksizmo teoriją ir šiuolaikinę „stipriąją sociologijos programą“, mokslą įsivaizdavo kaip monolitinę paradigmą. Burawoy'aus marksizmo, kviečiančio atkurti *socialumą*, paskirtis – pliuralistinė profesinė sociologija, apimanti daugelį tyrimo programų, atliepančių daugelį viešųjų sociologijų. „XX amžiaus marksizmo istorija tragiškai rodo, kad viešpataudamas marksizmas suakmenėja“, – priduria Burawoy'us (Burawoy 2009; 328).

Galbūt todėl pagrindiniai Burawoy'aus argumentai užgauna viešąjį atvirą nervą: tiek racionaliojo veiksmo ekonomika, tiek refleksyvus (pastarajame žodyje – raidė „s“) empirinis tyrimas gali daugių daugiausia atspindėti *esamą* tikrovę, o viešojo sociologija ragi-

²⁸ Ne tokias viešas kaip Burawoy'aus, bet pakankamai intensyvias diskusijas sužadinusiuose Seidmano tekstuose, ypač straipsnyje „Sociologijos teorijos pabaiga. Postmodernioji viltis“, siūloma visiškai atsisakyti formalistinių *sociologijos teorijos* pagrindų ir sutartinai grįžti prie šiuolaikiškai apmąstytų *socialinės teorijos* principų. Sociologijos teorija, Seidmano teigimu, *pasiklydo* (plg. su nuosaike J. Alexanderio diagnoze – *pavargo*), atsiribojo nuo konfliktų ir viešųjų diskusijų, kurios klestėjo praeityje, atsigręžė tik į save, todėl šiandieną sociologijos teoriją kuria ir skaito beveik tik sociologijos teoretikai siekdami išrasti universalią kalbą, arba konceptualinę kazuistiką (Seidman 1991).

na suprasti, aiškinti ir keisti ją. Burawoy'us remiasi normatyvinėmis prielaidomis ir, žinoma, gali klysti. Tačiau tai nerodo, kad jo normatyvinė socialinė teorija, grindžiama kritiniu sociologinio darbo pasidalijimu, yra bevertė. Socialinės teorijos vertė padidėja tada, kai į viešumą iškyla ne tik teorijos, bet ir gyvenimo forma bei turinys, t.y. žmonių tarpusavio santykiai.

Mus valdo režimas, – tvirtina Burawoy'us, – kurio etosas yra giliai antisociologinis ir priešiškas visuomenės idėjai; viršvalstybinių korporacijų ir rinkos glėbyje *nyksta piliečiai, o kartu ir pilietinė sritis*. Sociologija, kažkada žadėjusi žmonėms geresnio gyvenimo, teisingumo, lygybės, politinės laisvės viltį, negali išduoti savo pažadų. Ir dar: nors Burawoy'us kalba, rodos, tik apie JAV sociologiją, pažodinis išpūdis klaidina. Tereikia atidžiai perskaityti programinę IX-ąją tezę: JAV sociologija pateikia save kaip universalią, bet ji yra specifinė; ne tik turiniu, bet ir forma, t.y. kaip keturių sociologijos tipų figūracija. Kartu ji daro milžinišką įtaką kitoms nacionalinėms sociologijos, ir ne visada jų naudai. Todėl svarbu performuoti ne tik nacionalinį, bet ir globalų sociologinio darbo pasidalijimą. Terminas *viešoji sociologija*, pasak Burawoy'aus, – tai Amerikos išradimas. Kitose šalyse – tai sociologijos esmė (Burawoy 2007; 49–50). Kaip minėta, viešoji sociologija yra kairioji, antiistebliškumo sociologija, radikaliai kritikuojanti *monolitinę edukacijos*

paradigmą, o kartu kviečianti į viešą pašnekesį „sociologines periferijas“.²⁹

Kodėl šiomis problemomis nesidomi profesionalioji sociologija, užsibarikadavusi prestižinių JAV universitetų tvirtovėse? Kodėl ji arogantiškai atsiriboja nuo politikos ir moralės klausimų? Du pagrindiniai prestižinio profesionaliojo, arba „grynojo mokslo“ manevrai – a) atsisiejimas nuo vertybinių principų ir b) empiristinė orientacija – sustiprina inžinerinius disciplinos pagrindus. Tačiau šie pagrindai nėra politiškai neutralūs ir sterilūs. Juos itin remia instrumentinis istebliškumo etosas. Pokario laikotarpiu, kaip rašo Burawoy'us, juo labiau sociologija priklauso nuo komercinio vyriausybinių pobūdžio finansavimo, tuo labiau ji plėtoja griežtus statistinius metodus, kurių paskirtis – empirinių duomenų analizė (Burawoy 2007; 48). „Grynojo mokslo“ nuostata, kaip tvirtina Burawoy'us, – netinkama, nes „antipolitika yra ne mažiau politiška nei viešasis išitraukimas“ (Burawoy 2004a; 1605).

Dvi minėtos tendencijos stiprina viena kitą pirmiausia todėl, kad jas visapusiškai remia istebliškumo fondai ir kitos valstybės institucinės struktūros. Padariniai – matomi, tačiau nepastebimi: administracijos maitinamas „sociologijos katinas – nusipe- ni“³⁰ ir iki šių dienų sugeba išsaugoti storą lašinių sluoksnį. Ir tik prasidėjus *institucinei* sociologijos krizei pradžioje purkšteli, o

²⁹ „Kaip kad JAV įgyvendina globalią imperinę politiką, taip ir mūsų nacionalinė disciplina daro globalią įtaką profesionaliai sociologijai tarptautiniu mastu. Anglų kalba yra tarptautinės sociologijos *lingua franca*, ir publikavimas JAV akademinuose žurnaluose bei atitinkami suvaržymai yra pagrindinės priemonės legitimuojant sociologinę veiklą daugelyje pasaulio šalių“ (Stacey 2007; 92).

³⁰ Burawoy'us nurodo audringą 1968–ųjų susitikimą sociologų konferencijoje Bostone ir Martino Nicolauso bebaimę kritiką, į kurios akiratį pateko jo šventenybė „nupenėtas“ sociologijos katinas (turimos galvoje istebliškumo sociologinės taisyklės). (Burawoy 2007; 26.)

paskui tęsiamai užkniaukia. Jei „kniaukia“, vadinasi, jaučia bėdą: pokario „nupenėtas katinas“, kad ir kaip jį vaikytum diskusijų botagu, nelyso, ir tiek, o šiandieną, keičiantis institucinėms globaliosios sociologijos sąlygoms, į lemiamą diskusiją įsitraukiant postmodernizmo, postkolonializmo, feminizmo, neomarksizmo, komunitarizmo teoretikams, katinas turi įrodyti šeiminkui tebesąs vertas dėmesio, nors atsiranda kitų katinų, kurie gyviešiasi jaukios „patarnaujančio darbininko“ vietelės.

Jei, istoriniu požiūriu, socialiniai mokslai dažniau buvo panaudojami *ideologiškai*, o ne biurokatiškai, tai pokario laikotarpiu, kaip prieš pusę šimto metų rašė C. Wrightas Millsas, padėtis pradėjo keistis – ideologo vaidmuo suartėjo su biurokratiiniu vaidmeniu; formali tyrimo technika, panaudojama siekiant biurokratiinių tikslų, savo ruožtu legitimuoja sprendimus, kurie remiasi šiais tyrimais (Mills 2000 [1959]). Susiformuoja biurokratiinis sociologijos etosas. Kaip tik todėl, neoliberalizmo ideologijai „nejučia“ suaugus su sisteminėmis biurokratiijos reikmėmis ir elgesio įpročiais, *ideologijos*, ypač po 1989–ųjų, netikėtai ... sunyksta. Biurokratams prieš akis atsiveria istorijos pabaigos gėrybės, o akademikams, įskaitant „nupenėtą sociologijos katiną“, – ideologijos pabaigos nauda.

Štai kodėl Burawoy'us nepritaria taktikai, kurios kažkada ėmėsi C. Wrightas Millsas ir daugelis kitų sociologų, nepamilusių biurokratų ir jų treniruotų sociologų. Millsas ir kiti „tradiciniai sociologai“ apskritai ketino sociologiją pertvarkyti į viešąją sociologiją (Burawoy 2007; 31). Jie atsigręžė į vėlyvojo

XIX a. pirmtakus, neskiriančius mokslinių ir moralinių tikslų. Grįžti į ankstesnę, dar prieš akademinę revoliuciją, tarpsnį, anot Burawoy'aus, nedera. Veikiau reikia žengti į priekį mąstant apie lankstų sociologinį darbo pasidalijimą:

„Bet kuriuo atveju kritinė sociologija skatina profesionaliąją sociologiją suvokti savo šališkumą ir tylėjimą, teikdama naujas tyrimo programas, grindžiamas alternatyviais pagrindais. Kritinė sociologija yra profesinės sociologijos sąžinė, kaip ir viešojo sociologija yra taikomosios sociologijos sąžinė“ (ten pat; 33).

Verta nurodyti dar keletą svarbių pasikeitimų, palyginti su 1968–ųjų karta. C. Wrighto Millso požiūriu, sociologijos raidai ypač nepalankios dvi „nupenėto katino“ savybės: paini „didžioji teorija“ ir beprasmiškas „abstraktusis empirizmas“. O Alvinas Gouldneris, tirdamas struktūrinį funkcionalizmą, sutelkia dėmesį į bendrąsias – konsenso visuomenės – prielaidas, kurios visiškai nedera su įvykiais, prasidėjusiais 7-ame dešimtmetyje (Gouldner 1970; 33). Kitaip tariant, anuomet „didžioji teorija“, konceptualiai rėmusi apolitišką empirizmą, buvo pagrindinis kritinės, pilietinės sociologijos raidos kliuvinys. Šiandieną padėtis pasikeitė. Ne „didžioji teorija“, o apolitiškos „viduriniojo lygmens teorijų“ idėjos išleido pliuralizmo „džiną“ iš butelio. Pliuralizmas, kaip minėta, turi dvi puses: skatina kūrybišką įtampą tarp krypčių, bet drauge praranda normatyvinę prielaidų savivoką. Nors keturgubas Burawoy'aus darbo pasidalijimo modelis iš pirmo žvilgsnio panašus į Parsonso teorinę AGIL schemą, tačiau nėra statiškas. Pliuralizmo nuostata užtikrina reikiamą lankstu-

mą, o keturgubas darbo pasidalijimas verčia mąstyti apie ribas, kurias sunaikino sociologijos fragmentacija. Dar svarbiau: vidinė įtampa tarp paskirų dalių (ypač tarp *kritinės/viešosios* ir *profesionaliosios/taikomosios*) skatina kritinę, taigi ir normatyvinę, savivoką.

Kai sociologai savo išgales vis dažniau tikrina *euristinu* požiūriu, ryškėja du tarpdalykiniai aspektai: 1) sociologijos ir politikos, 2) sociologijos ir moralės. Santykių svarba skatina nagrinėti politinės sociologijos aspektus, aiškiai apmąstyti ne tik *analitines* ribas, bet ir *normatyvinius* klausimus. Perskyras tarp teorinių alternatyvų svarbu įsisąmoninti ideologiškai, o ne tik metodologiškai, ypač kai nagrinėjama eklektiški sociologijos diskursai ir jų diferenciacijos kriterijai. Kurį laiką savo grožiu akinęs „savaiminis“ teorinis pliuralizmas laikui bėgant nusidėvi, o neutralią diferenciacijos sampratą keičia normatyvinė, politiška ir moraliai suinteresuota analizė.³¹

Sociologijos teorija ne tik diferencijuojasi įtraukdama tarpdalykinius socialinės teorijos klausimus, bet ir „normatyviškėja“ įsisąmonindama pilietiškumo, socialinio teisingumo, socialinės lygybės, bendruomeninės laisvės ir kitas problemas, kurias, kaip įprasta, nagrinėja politikos filosofija. Ontologiniai ir egzistenciniai klausimai, kuriuos „stipriosios profesionalios sociologijos programos“

sociologai laiko „pernelyg filosofiniais“, tampa svarbia analizuojamų problemų dalimi. Sociologija kartu su Zygmuntu Baumanu filosofiskėja, o politikos filosofija kartu su Jürgeniu Habermasu, Judith Butler, Axelium Honnethu, Paulium Virilio, Giorgio Agambenu bei daugeliu kitų – sociologiškėja.

Normatyvinis atžvilgis, be kita ko, skatina neapsiriboti vien tik nacionalinėmis tradicijomis. Įdomus minėtas faktas yra tas, kad pastaruoju laikotarpiu Šiaurės Amerikoje, kurioje ilgą laiką vyravo *specifinė* sociologijos teorija (*nacionalinė*, nors apibrėžiama kaip universali), bręsta nauja, kritiška *socialinių teoretikų* karta, atsigręžianti į bendrųjų prielaidų sritį, susijusią su socialinio teisingumo, moralės, politikos ir kitais pilietinio pobūdžio klausimais (plačiau apie tai žr.: Touraine 2007). JAV sociologijos teorija „europėja“, nes čia – vis daugiau „europiečių“, t.y. socialinių teoretikų, bandančių įveikti formalizuotos teorijos vienpusiškumą. Šios pastangos, kaip minėta, neapsiriboja nacionalinėmis sienomis. Kaip įrodinėja australų socialinis teoretikas Anthony's Elliottas, puoselėjantis „europinę“ tradiciją, *šiuolaikinė socialinė teorija* yra dvipusė intelektualinė programa: 1) tarpdalykinis, turtingas ištekliais socialinių ir humanitarinių mokslų projektas, 2) proto, laisvės, tiesos, subjektyvumo, kultūros ir politikos diskursas (Elliott 2009; ix).

³¹ Sakykim, Jonathano Turnerio sociologijos teorijos vadovas (Turner 2003), kaip ir daugelis kitų ankstesniųjų tekstų, įskaitant A. Giddens'o ir J. Turnerio redaguotą profesionalų šiuolaikinių teorijų vadovą (Giddens, Turner 1987) iš esmės nagrinėja skiriamuosius *teorinės* ir *metodologinės diferenciacijos* bruožus. Normatyvinės, ideologinės, moralinės perskyros šiuose vadovuose nėra itin svarbios. Tačiau šiandieną net ir paskubomis mestas žvilgsnis liudija reikšmingus pokyčius. Pavyzdžiui, prieš gerą dešimtmetį išleistame Bryano Turnerio socialinės teorijos vadove (Turner 1997) sociologijos kryptį diferenciacijos klausimas laikomas, ko gero, svarbesniu nei bandymai analizuoti šias kryptis *normatyvinių* perskyrų atžvilgiu, tačiau po dešimtmečio išleistame naujame vadove (Turner 2009) normatyviniams klausimams skiriama gerokai daugiau dėmesio.

Prieštaringų atgarsių sulaukusios dvi santykiškai naujos idėjos (Steveno Seidmano *postmoderniosios socialinės teorijos* ir Michaelo Burawoy'aus *viešosios sociologijos* koncepcijos) turėtų būtų aptariamoms pirmiausia atskleidžiant jų santykį su *grynąja* sociologijos teorijos samprata.³² Reikia aiškiai pažymėti (kol kas atsiribojant nuo abiejų koncepcijų pranašumų ir trūkumų analizės), kad abu paminėti sociologai kūrybiškai interpretuoja, o kartu pertvarko 1968–ųjų kartos, ypač C. Wrighto Millso ir Alvino Gouldnerio, idėjas. Chronologiškai analizę

derėtų pradėti Seidmano koncepcija, tačiau labiau tinkama – atvirkščia tvarka. Nors diskusijos, susijusios su Seidmano postmoderniąja socialine teorija, pradžia yra 1991-ieji, o Burawoy'aus – 2004-ieji, tačiau Seidmano idėja, šio straipsnio autoriaus požiūriu, yra radikalesnė (kritiškesnė), t.y. skatina dar labiau, negu viešosios sociologijos koncepcija, išlaisvinti sociologinę vaizduotę ir drąsiau svarstyti naujų apibrėžimų galimybes. Būtent koncepciniai principai reikalauja pradžioje išnagrinėti Michaelo Burawoy'aus *viešosios sociologijos* idėją.³³

³² *Grynosios sociologijos teorijos* idėjos viešpatavimo tarpsnis – du ar trys JAV pokario sociologinės raidos dešimtmečiai. Per šį laikotarpį sociologijos teorija įsitvirtina instituciškai kaip epistemiskai privilegijuotas diskursas ir atitinkamas etosas. Sociologijos teorija traktuojama kaip „vienintelė pagrįsta“ koncepcinė aiškinimo strategija. Stiprėja scientistinės tendencijos, galiausiai ši mokslinė strategija ir taktika tampa savireferentiška. Anot Steveno Seidmano, ypač svarbūs du skiriamieji sociologijos teorijos požymiai: 1) visuminės visuomenės teorijos konstravimas, 2) pastangos legitimuoti pagrindimo metodologiją (Seidman 1991). Verta pakartoti: grynosios sociologijos programą atliepia „hierarchinė“ teorijos samprata. Teorija suprantama kaip loginė deducinių teiginių visuma, kuri savo ruožtu formalizuojama orientuojantis į empirines procedūras. Ši „teorijos“ samprata yra inžinerinė, jos paskirtis – kaupti „faktus“, kurie, kaip teigiama, bus panaudoti reformuojant, tobulinant socialinę ir politinę tikrovę. Nors iš principo negalima atmesti panaudojimo tikimybės, tačiau ši samprata – pabrėžtinai vienpusiška, hierarchinė, siaurinti teorinius kritinio mąstymo komponentus. Ilgainiui nusistovi trivialus „teorijos“ supratimas: pirma, „metateorija“, paskui – analitinės schemos ir formalūs teiginiai, vadinamosios viduriniojo lygmens teorijos, o galiausiai – empiriniai stebėjimo rezultatų apibendrinimai (Turner Bryan 1997; 6). „Teorija“ – tik pagalbiniis tyrimo įrankis, kurio galutinė išraiška – „kuo paprastesni faktai“. Daugelyje šalių šis „teorijos“ apibrėžimas laikomas savaime suprantamu (šio apibrėžimo nedrįstų kvestionuoti ypač Rytų Europos socialinės srities mokslininkai, nes tai būtų jiems nepaprastai pavojinga akademinį įpročių ir rašto kultūros kritika). Trivialų „teorijos“ supratimą seniai kritikuoja daugelis teorinių tradicijų, besiremiančių hermeneutine, fenomenologine, dekonstrukcine bei kitomis idėjomis. Vis dėlto *hierarchinis* teorijos supratimas išlieka kaip nekvestionuojama tiesa. Ši „tiesa“ yra politinė, nes slepiasi institucinėse sociologinės *daugumos nuomonės* taisyklėse.

³³ Burawoy'aus *viešosios sociologijos* idėja nėra visiškai nauja. Tai veikiau savalaikis organizacinis mėginimas nagrinėti, apibendrinant daugelio sociologų nuogaštavimus, „sociologijos irimo“ problemą, kurią vaizdingai iliustruoja Irvingo Horowitzo (1993) knygos pavadinimas *The Decomposition of Sociology*. Viešojo sociologijos vaidmens visuomenėje klausimus dar prieš Burawoy'ų kėlė Herbertas Gansas (1989-ųjų ASA prezidentinėje kalboje), dar prieš jį – Williamas Julius Wilsonas (1993), o Hubertas Blalockas 1985-aisiais ASA prezidentinėje kalboje (Blalock 1987) kritikavo vadinamąją *laissez-faire* edukaciją; be to, šiandieną daugelis sociologų pritarę, kad sociologams reikia užmegzti ryšius su viešąja sfera (plačiau apie tai žr.: Brady 2004). Taip pat svarbi politiškai aktyvi 1976–ųjų Alfredo McClungo Lee ir 2001–ųjų Joe Feagino

Yra bendra gija, būdinga visoms kritinėms koncepcijoms: sociologija, kaip minėta, suasmeninama. Šį aspektą norėtume pabrėžti prieš aptardami Burawoy'aus koncepciją. Sociologijos suasmeninimas – tai jos noras grįžti prie žmogiškų ryšių. Kai idealistinė, arogantiška grynojo mokslo idėja susiduria su esminiais keblumais, pradeda vertinti kokybinis požiūris, o kartu ir pastangos grįžti prie pirminių sociologijos tikslų. Šiuo požiūriu, sociologijos užsisklendimas savyje yra vidinis trukdis, neleidžiantis užmegzti ryšių su visuomene, tiksliau, piliečiais, aktyvia bendruomenine praktika, orientuota į tikrovės kaitą. Pažymėtina, jog sociologijos viešumo problema, noras ją įtvirtinti kaip tolygią tarp pagrindinių socialinių mokslų (ypač ekonomikos ir psichologijos) nėra savitikslių. Svarbesnė yra dialoginė *kommunikacinio veiksmo* problema, kaip tvirtina Burawoy'us nurodydamas, anot jo, panašią antrosios kartos Frankfurto kritinio teoretiko Jürgeno Habermaso koncepciją (Burawoy 2007; 33): „Viešoji sociologija įtraukia sociologiją į pašnekesį su piliečiais, t.y. žmonėmis, kurie patys įsitraukia į pašnekesį“ (ten pat; 28).

Burawoy'ui rūpi du svarbūs analitiniai pradai – *tiksli* ir *vertybės*. Šiuos sandus profesionalioji sociologija palaipsniui išleido iš akių, kaip ir politiką bei moralę. Burawoy'us

akiratyje – ne tik ir ne tiek *tradicinė viešoji sociologija*, rečiau įsitraukianti į pilietinių reikalų aptarimą viešoje komunikacinėje erdvėje, bet visų pirma *organinė viešoji sociologija*, užmezganti itin glaudų, artimą ryšį su aktyvia vietine, pilietine, o dažnai – antipilietine, terpe (ten pat). Ir netgi sociologų auditoriją Burawoy'us sugeba įtikinti savo pastangų nuoširdumu. Galima pasakyti, kad jis grįžta į praeitį (klasikinę socialinės teorijos tarpsnį, pirmiausia Karlo Marxo sociologijos tradiciją) tam, kad kalbėtų apie ateitį, kurios trūksta dabarčiai.

Viešoji sociologija nėra paprasčiausias jaukus profesinis namelis: darbo pasidalijimas, kuriame kiekvienas asmuo nesunkiai ir, svarbiausia, patogiai gali rasti savo vietą. Burawoy'us tikėjimas viešosios sociologijos idėja ir aktyviomis sociologų pastangomis labai tvirtas todėl, kad jis įsitikinęs savo misija, kurią kaip gairę perima iš C. Wrighto Millso rankų. Nors šiandieną, kaip pabrėžia Burawoy'us, sociologų karjeros trajektorijos yra labiau reglamentuotos nei Millso gyvenamuoju laikotarpiu (Burawoy 2007; 39), tačiau niekas neišnyksta – pirmiausia mūsų studentai yra reikšminga viešoji terpė. Kaip mokytojai esame viešieji sociologai (ten pat; 31).

Kritinė nuostata, kurią puoselėja jau ni žmonės, susiduria su nepaprastai stipriau

laikysena (Zussman, Misra 2007; 4). Tačiau būtent Burawoy'us gebėjo abstrakčią *viešumo* idėją perkelti į aktualią sociologijos *praktiką*. Burawoy'aus koncepcijoje naujai atgyja politikos ir moralės svarba. (Beje, verčiant į lietuvių kalbą Burawoy'aus terminą *viešoji sociologija* [angl. *public sociology*] derėtų ieškoti tinkamų atitikmenų, gretinančių šį terminą su politine ir moraline pilietiškumo sritimi.) Pats Burawoy'us šią idėją viešai svarstė Anglijoje, Kanadoje, Norvegijoje, Taivanyje, Libane, Pietų Afrikoje.

biurokratinės tvarkos pasipriešinimu.³⁴ Karinių ir vyriausybinių fondų „pakvaišęs realizmas“ (kaip jį vadino Millsas) šiandieną neišnyksta, o įgyja dar griežtesnes institucines formas. Daugelyje šalių, kaip pažymi Stinchcombe'as, biurokratijos sukūrė *atsieto dogmatizmo* formas. Svarbu klausti, kaip biurokratijai ir jų rėmėjams užtikrintai pavyksta atsiriboti nuo kitų diskursų, kaip jos institucionalizuoja savo dogminius požiūrius į ateitį, kaip veikia ši planinė tvarka? „Prieš eidami į viešumą turime analizuoti, kodėl mes taip noriai priimame nuostata, kad tai – kažkieno kito, o ne sociologų, reikalas <...> (Stinchcombe 2007; 141).

Taigi: ar laikytumėmės aktyvios Burawoy'aus, ar santūresnės Stinchcombe'o nuostatos, gyvąjį viešąjį nerą užgauna griežtesnis, nei ankstesniais laikotarpiais, biurokratijos nuosprendis: „kietas lyg kumštis *draudimas* mums: nemąstykite ...“ (Nietzsche 2007; 33). Burawoy'us, kitaip nei Tocqueville'is, abejojęs prarastos bendruomeninės laisvės *atkūrimo* galimybėmis (Tocqueville 1996; plačiau apie tai žr.: Valantiejus 2007; 463–548), yra įsitikinęs, jog nors pilietinę sritį galima sugriauti, tačiau ją vis dėlto galima ir *atkurti* (Burawoy 2007; 28). Burawoy'aus ryžtas puoselėti bendruomeninės laisvės daigus iš tikro kelia žavesį, o kartu ir sveiką abejonę. Šiuose sanduose, ne tik analitiniuose, bet ir ontologiniuose, glūdi laisvė, kurią, tikisi sužadinti drąsi ir utopinė, kitaip sakant, norma-

tyvinė, Burawoy'aus sociologinė programa.

Terminas *normatyvinis*, ypač socialiniu politiniu aspektu, be abejo, „nelietuviškas“: normatyvinė teorija netapatina viešosios sociologijos ir „kalbėjimo viešai“ (apie „vykstančią veiklą“). Normatyvinė socialinė teorija – kritinė, o ne konformistinė (*dogminė marksistinė* arba *dogminė neoliberali*). Kritinė teorija tiria normatyviškai orientuotą žmonių elgseną. Vadinasi, terminas *viešasis* yra veikiau *klausimas* nei *atsakymas*. Viešiesiems sociologams rūpi žmogaus teisių problemos, o ne statistinės ataskaitos apie jas. Normatyvinė teorija nėra atskaitinga ir „tarptautiniams standartams“, pavyzdžiui, stipriosioms sociologijos programoms (kad ir kiek ataskaitinių „taškų“ jos teiktų mokslo ir švietimo institucijoms).

Pagrindiniai klausimai, kuriuos turi svarstyti tiek viešosios sociologijos šalininkai, tiek jos kritikai: *kaip* reikia pertvarkyti *institucines* ir *intelektines* sociologinio darbo pasidalijimo sąlygas, kad „viešojo sociologija“ taptų šnekos tarpininku tarp normatyvinių sociologų pastangų keisti tikrovę ir sukauklėjusios profesinės rutinos; kaip išjudinti esamas hierarchijas sociologijos disciplinoje, įskaitant gilėjančią atotrūkį tarp „modernizmo“ ir „postmodernizmo“ sociologijų; kaip sugrįžti prie pilietinės bendruomeninės laisvės, o kartu ir politikos sociologijos ištakų?

(Pastaba: šio straipsnio tęsinys – kitame žurnalo „Sociologija. Mintis ir veiksmas“ numeryje.)

³⁴ Biurokratinė tvarka yra *čia*, o ne kažkur „ten“. Kiekvienai ir kiekvienam verta savirefleksyviai įvertinti Sharon Hays subjektyviai aprašytą pirmąją jos kaip sociologės konferenciją Cincinatyje 1991-aisiais. JAV Žemės ūkio ministerijos darbuotojų suvažiavimas vyko tame pačiame viešbutyje. Mano širdis plyšo, – rašo Hays, – kai pamačiau, jog skirtumo tarp abiejų konferencijų nėra. Ir sociologai, ir biurokratai atrodė tokie patys beaistriai automatai, neturintys nei tikslo, nei įkvėpimo, apsikrovę popieriais, vilkintys bespalves „profesines“ korporacines uniformas. Jie paprasčiausiai „darė savo darbą“ (Hays 2007; 80).

LITERATŪRA

- Abbott, Andrew. 1988. „Transcending general linear reality“, *Sociological Theory* 6: 169–86.
- Abbott, Andrew. 1990. „Positivism and Interpretation in Sociology: Lessons for Sociologists from the History of Stress Research“, *Sociological Forum* 5 (3): 435–58.
- Abbott, Andrew. 1997. „Of Time and Space: The Contemporary Relevance of the Chicago School“, *Social Forces* 75 (4): 1149–82.
- Abbott, Andrew. 2008. *Social Things. An Introduction to the Sociological Life (Fourth Edition)*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Abend, Gabriel. 2008. „The Meaning of *Theory*“, *Sociological Theory* 26 (2): 173–99.
- Agger, Ben. 1994. „Derrida for Sociology? A Comment on Fuchs and Ward“, *American Sociological Review* 59: 501–5.
- Agger, Ben. 2001. *Public Sociology: From Social Facts to Literary Acts*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Alexander, Jeffrey C. 1987. „The Centrality of the Classics“, in *Social Theory Today*, ed. A. Giddens and J. Turner. Stanford: Stanford University Press.
- Alexander, Jeffrey C. 1982. *Theoretical Logic in Sociology. Vol 1.: Positivism, Presuppositions, and Current Controversies*. London and Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Alexander, Jeffrey C. 1991. „Sociological Theory and the Claim to Reason: Why the End is Not in Sight“, *Sociological Theory* 9 (2): 147–53.
- Ballard, Chet. 2009. „An Epistle on the Origin and Early History of the Association for Humanistic Sociology“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 149–79.
- Bauman, Zygmunt; Tester, Keith. 2001. *Conversations with Zygmunt Bauman*. Cambridge: Polity Press.
- Benjamin, Walter. 2005. *Nušvitimai. Esė rinktinė (iš vokiečių kalbos vertė Laurynas Katkus)*. Vilnius: Vaga.
- Best, Steven; Kellner, Douglas. 1991. *Postmodern Theory: Critical Interrogations*. London: MacMillan.
- Best, Steven. 1995. *The Politics of Historical Vision*. New York: Guilford.
- Best, Steven; Kellner, Douglas. 1997. *The Postmodern Turn*. New York: Guilford Press.
- Blalock, Hubert M. Jr. 1987. „Providing Tough Intellectual Challenges: The Issue of Quality Training“, *The American Sociologist* 18: 19–22.
- Brady, David. 2004. „Why Public Sociology May Fail“, *Social Forces* 82 (4): 1629–38.
- Boyns, David; Fletcher, Jesse. 2005. „Reflections on Public Sociology: Public Relations, Disciplinary Identity, and the Strong Program in Professional Sociology“, *American Sociologist* 36 (3/4).
- Boltanski, Luc. 1999. *Distant Suffering. Morality, Media and Politics* (trans. By Graham Burchell). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bryant, Clifton D., Peck, Dennis L. (eds.) 2007. *21st Century Sociology: A Reference Handbook*. London: Sage Publications, Inc.
- Bronner, Stephen. 2002. *Of Critical Theory and Its Theorists*. New York: Routledge.
- Burawoy, Michael. 2004. „Public Sociologies: Contradictions, Dilemmas, and Possibilities“, *Social Forces* 82 (4): 1603–18.
- Burawoy, Michael. 2005a. „Rejoinder: Toward a Critical Public Sociology“, *Critical Sociology* 31 (3): 379–90.
- Burawoy, Michael. 2005b. „Third-Wave Sociology and the End of Pure Science“, *American Sociologist* 36 (3/4): 152–65.
- Burawoy, Michael. 2007. „For Public Sociology“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. The Contemporary Debate*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press: 23–66.
- Calhoun, Craig. 1996. „Introduction: Habermas and the Public Sphere“ in Craig Calhoun (ed.) *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: Massachusetts Institute of Technology: vii–x.

- Chase-Dunn, Christopher. 2009. „Global Public Social Science“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 179–94.
- Connell, R. W. 1997. „Why Is Classical Theory Classical?“, *The American Journal of Sociology* 102 (6): 1511–57.
- Dahrendorf, Ralf. 1968. „Out of Utopia“ in Ralf Dahrendorf. *Essays in the Theory of Society*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Denzin, Norman. 1986. „Postmodern Social Theory“, *Sociological Theory* 4:194–204.
- Denzin, Norman. 1988. „Response to Baldwin“, *Contemporary Sociology* 9 (1): 576–7.
- Derrida, Jacques. 2006. *Apie gramatologiją* (iš prancūzų kalbos vertė Nijolė Keršytė). Vilnius: Baltos lankos.
- Dunst, Alexander. 2008. „Late Jameson, or, after the eternity of the Present“, *New Formations* 65 (1): 105–18.
- Eagleton, Terry. 2009. *The Meaning of Life*. Oxford: Oxford University Press.
- Elliott, Anthony. 2009. *Contemporary Social Theory*. London and New York: Routledge.
- Ellis, John M. 1994. „Fredric Jameson’s Marxist criticism“, *Academic Questions* 7 (2): 30–43.
- Freud, Sigmund. 1999. *Psichoanalizės įvadas. Paskaitos* (iš vokiečių kalbos vertė Austėja Merkevičiūtė). Vilnius: ALK/Vaga.
- Gans, Herbert. 1989. „Sociology in America: The Discipline and the Public“, *American Sociological Review* 54: 1-16.
- Garfinkel, Harold. 2005. *Etnometodologiniai tyrimai* (iš anglų kalbos vertė Algimantas Valantiejus). Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
- Giddens, Anthony; Turner, Jonathan (eds.). 1987. *Social Theory Today*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Giroux, Henry A. 2003. *The Abandoned Generation: Democracy Beyond the Culture of Fear*. New York: Palgrave.
- Giroux, Henry A. 2006. „Academic Freedom Under Fire: The Case for Critical Pedagogy“, *College Literature* 33 (4): 1–42.
- Gouldner, Alvin W. 1970. *The Coming Crisis of Western Sociology*. New York: Equinox Books.
- Habermas, Jürgen. 2002 (1985). *Modernybės filosofinis diskursas* (iš vokiečių kalbos vertė Alfonsas Tekorius). Vilnius: Alma littera.
- Hays, Sharon. 2007. „Stalled at the Altar? Conflict, Hierarchy, and Compartmentalization in Burawoy’s Public Sociology“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 79–100.
- Horkheimer, Max; Adorno, Theodor W. 2006 [1947]. *Apšvietos dialektika. Filosofiniai fragmentai* (iš vokiečių kalbos vertė Gediminas Mikelaitis). Vilnius: Margi raštai.
- Horowitz, Irving Louis. 1993. *The Decomposition of Sociology*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- York, Richard; Mancus, Philip. 2009. „Critical Human Ecology: Historical Materialism and Natural Laws“, *Sociological Theory* 27 (2): 122–49.
- Jameson, Fredric. 1981. *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Jeffries, Vincent (ed.) 2009. *Handbook of Public Sociology*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK: ROWMAN & LITTLEFIELD PUBLISHERS, INC..
- Jeffries, Vincent. 2009b. „Pitirim A. Sorokin’s Integralism and Public Sociology“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 149–78.
- Kellner, Douglas. 1999. „Theorizing the present movement: Debates between modern and post-modern theory“, *Theory and Society* 28: 639–56.
- Kenedy, Michael. 1995. „Review“ (*Eastern Europe in Transformation: The Impact on Sociology* [by Mike Forrest Keen; Janusz Mucha]), *Contemporary Sociology* (24) 1: 21–2 .

Laclau, Ernesto; Mouffe, Chantal. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy: Toward a Radical Democratic Politics*. London: Verso Books.

Lemert, Charles C. 1981. „Literary Politics and the „Champ“ of French Sociology“, *Theory and Society* 10 (5): 645–669.

Lemert, Charles. 2001. „The Necessary Truth-Telling of a Public Sociology“ in Ben Agger *Public Sociology: From Social Facts to Literary Acts*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc: ix–xv: ix–xv.

Lemert, Charles. 2008. *Social Things. An Introduction to the Sociological Life* (fourth edition). Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Liotard, Jean-François. 1993. *Postmodernus būvis. Šiuolaikinį žinojimą aptariant* (iš prancūzų kalbos vertė Marius Daškus). Vilnius: Baltos lankos.

McMahon, Sean. 2009. „From the Platform“: Public Sociology in the Speeches of Edward A. Ross“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 29–39.

Massey, Douglas S. 2007. „The Strength of Weak Politics“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 145–57.

Mills, Wright C. 2000 (1959). *The Sociological Imagination*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Nietzsche, Friedrich. 2007. *Ecce homo. Kaip tampama tu, kas esi* (iš vokiečių kalbos vertė Rūta Jonynaitė). Vilnius: Apostrofa.

Morrow, Raymond A. 2009. „Rethinking Burawoy’s Public Sociology: A Post-Empiricist Reconstruction“ in Vincent Jeffries (ed.) *Handbook of Public Sociology*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK: ROWMAN & LITTLEFIELD PUBLISHERS, INC: 47–70.

Nichols, Lawrence. 2007 (ed.) *Public Sociology. The Contemporary Debate*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

Nichols, Lawrence. 2009a (ed.) *Public Sociology. The Contemporary Debate*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

Nichols, Lawrence. 2009b. „Introduction“ in Lawrence Nichols (ed.) *Public Sociology. The Contemporary Debate*. New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.): Transaction Publishers: 1–6.

Peck, Dennis L.; Byrant, Clifton D. 2007. „The Sociological Perspective“ in Bryant, Clifton D., Peck, Dennis L. (eds.) *21st Century Sociology: A Reference Handbook*. London: Sage Publications, Inc.

Pels, Dick. 2001. „Three Spaces of Social Theory: Towards a Political Geography of Knowledge“, *Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie* 26 (1): 31–56.

Phillips, Bernard. 2001. *Beyond Sociology’s Tower of Babel: Reconstructing the Scientific Method*. New York: Aldine de Gruyter.

Piven, Frances Fox. 2007. „From Public Sociology to Politized Sociology“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 158–75.

Reed, Isaac. 2005. „Justifying Sociological Knowledge: From Realism to Interpretation“, *Sociological Theory* 26 (2): 101–29.

Rorty, Richard. 1989. *Contingency, irony, and solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, John. 2009. „Language and Social Ontology“ in C. Mantzavinos (ed.) *Philosophy of the Social Sciences. Philosophical Theory and Scientific Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Smith-Lovin, Lynn. 2007. „Do we need a Public Sociology?“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 124–34.

Stacey, Judith. 2007. „If I Were the Goddess of Sociological Things“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 91–100.

Stinchcombe, Arthur. 2007. „Speaking Truth to the Public, and Indirectly to Power“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 135–44.

Taylor, Charles. 2007 [2004]. *Modern Social Imaginaries*. Durham and London: Duke University Press.

Therborn, Göran. 1976. *Science, Class, and Society*. London: New Left Books.

Therborn, Göran. 1997. „Critical Theory and the Legacy of Twentieth-Century Marxism“ in Bryan S. Turner (ed.) *The Blackwell Companion to Social Theory*. Oxford, Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd.: 1–19.

Tocqueville, Alexis de. 1996. *Apie demokratiją Amerikoje* (iš prancūzų kalbos vertė Valdas Petrauskas). Vilnius: Amžius.

Touraine, Alain. 2007. „Public Sociology and the End of Society“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 67–78.

Turner, Bryan. 1997. „Introduction“ in Bryan S. Turner (ed.) *The Blackwell Companion to Social Theory*. Oxford, Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd.: 1–19.

Turner, Bryan S. (ed.) 2009. *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Oxford, Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd.

Turner, Jonathan H. 2003. *The Structure of Sociological Theory* (7th ed.). Belmont, CA: Wadsworth.

Turner, Jonathan H. 2005. „Is Public Sociology Such a Good Idea?“, *American Sociologist* 36 (3/4): 27–45.

Turner, Jonathan H. 2009. „Is Public Sociology Such a Good Idea?“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. The Contemporary Debate*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press: 263–88.

Turner, Stephen. 2009. „The Future of Social Theory“ in Bryan S. Turner (ed.) *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Oxford, Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd.: 551–66.

Valantiejus, Algimantas. 2007. *Sociologijos istorija: teorinės idėjos, problemos ir sąvokos. I d. Sociologijos filosofija*. Vilnius: VU leidykla.

Virilio, Paul. 2009. „The State of Emergency“ in Hartmut Rosa and William E. Scheuerman (eds.) *High-speed Society: Social Acceleration, Power, and Modernity*. University Park: The Pennsylvania State University: 201–14.

Volteras. 1981. *Zadigas, arba Likimas. Filosofinės apysakos* (iš prancūzų kalbos vertė Vytautas Bikulčius ir Juozas Keliuotis). Vilnius: Vaga.

Wallerstein, Immanuel. 2007. „The Sociologist and the Public Sphere“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 169–75.

Wilson, William Julius. 1993. „Can Sociology Play a Greater Role in Shaping the National Agenda?“ in W.J. Wilson (ed.) *Sociology and the Public Agenda*. Sage: 3–22.

Wilson, William Julius. 2007. „Speaking to Publics“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 117–23.

Walzer, Michael. 1990. „The Communitarian Critique of Liberalism“, *Political Theory* 18 (1): 6–23.

Winch, Peter. 1990 [1958]. *The Idea of a Social Science and its Relation to Philosophy*. London: Routledge.

Wrong, Dennis. 2000. „Reflections on the death of socialism: Changing perceptions of the state/society line“, *Theory and Society* 29: 175–85.

Zussman, Robert; Misra, Joya. 2007. „Introduction“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. The Contemporary Debate*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press: 3–22.

Žižek, Slavoj. 2000. „Class Struggle, or Postmodernism?“ in Judith Butler, Ernesto Laclau, Slavoj Žižek *Contingency, Hegemony, Universality. Contemporary Dialogues on the Left*. London: Verso: 90–135.

ABSTRACT

CONTEMPORARY SOCIOLOGICAL THEORY (II)

The aim of the article is to identify and critically assess the key concepts, ideas, and the epistemological principles of the contemporary sociological theory. In light of the “peripheral” concerns, the aim of the paper is to identify and critically assess the meta-methodological principles of the contemporary sociological theory. The article focuses on the relations between sociology, society, modernization, and globalization, including the “borderline” Lithuanian case. In the later analysis, the paper focuses on the differences of social theory and sociological theory, the sociological forms and the criteria of their differentiation. The article attempts to provide an understanding of the conceptual connections between social theory and political philosophy. Although the concept of “theory” has deep roots in the professional discourses of East European intellectuals, sociological theory finds itself in a position where it cannot significantly affect the socio-political intellectual agenda. Moreover, the theoretical sociology more and more is identified with the role of the ‘under laborer’. The situation is further complicated by the fact that the deterministic scheme of the old (Soviet) historicism corresponds to the optimistic perspective of the new (Western) historicism. The article points out to an urgent need to re-think the perspectives of sociological theory for contemporary times. The article concludes with discussion of criteria in the assessment of status and value of theoretical sociology.

Gauta: 2009 11 20

Pateikta spaudai: 2009 12 09

Sociologijos katedra,
Filosofijos fakultetas,
Vilniaus universitetas,
Universiteto 9/1; LT-01513 Vilnius
El. paštas: algimantas.valantiejus @fsf.vu.lt